

Socijalna misel

A stylized graphic element consisting of thick, black, curved lines that resemble a torch or a flame. It starts from the bottom left and curves upwards and to the right, ending in a cluster of small, rectangular shapes that look like sparks or a flame's tip.

Osnove bodočega sporazuma (Nemesis) — Politična
miselnost in politična vzgoja (Karel Ozvald) — Sloven-
sko šolstvo (Fran Erjavec) — Neomejeno kopičenje
bogastva dovoljeno? (Angelik Tominec) — Med Azijo
in Evropo (Nikolaj Preobraženski) — Stanovanjsko
vprašanje (Ivan Ogrin) — Knjige in revije

L. III. LJUBLJANA — GORICA ŠT. 11, 12.

1924

„SOCIALNA MISEL“ Izhaja vsak mesec. — Uredniki so: **Franc Terseglav, Andrej Gosar, Engelbert Besednjak.** — **Upravišтво se nahaja v Ljubljani, Jugoslovanska tiskarna, kolportажni oddelek, Poljanski nasip št. 2.** — **Za Italijo je poverjenišтво v Gorici, Via Carducci št. 2.** — **Cena: Celoletno 40 Din, za Italijo in ostalo inozemstvo 50 Din.** — **Odgovorni urednik je Andrej Gosar v Ljubljani.**

Tisk Jugoslovanske tiskarne v Ljubljani.

Popolnoma varno naložite denar v Ljubljansko posojilnico

r. z. z. o. z.

ki posluje v novourejenih prostorih v Ljubljani, Mestni trg št. 6. — Telefon št. 9.

Vloge na hranilne knjižice in tekoči račun obrestuje najugodnejše ter jih izplačuje takoj brez odpovedi. Večje vloge z odpovednim rokom obrestuje po dogovoru. — Izven ljubljanskim vlagateljem so na razpolago pošne položnice, da nimajo s pošiljanjem denarja nikakih stroškov.

Vsem,

ki hočejo dobro kavo piti,
priporočamo izvrstno našo
pravo domačo Kolinsko cikorijo.

Bronaste zvonove

vliva najceneje in z dobavnim rokom od dveh do petih mesecev

Stalna razstava v Št. Vidu.

ZVONARNA IN LIVARNA

ŠENT VID nad Ljubljano.

Nemesis:

Osnove bodočega sporazuma.

Iz mojih predidocih izvajanj v tej reviji jasno sledi, da stojijo merodajni krogi naše države danes pred alternativo: ali da spričo nemožnosti, da bi se Slovenci in Hrvati s silo pokorili njihovi nadvladi, pritirajo stvari do zopetne ločitve, — ali pa da likvidirajo velesrbski politični kurz in s Slovenci in Hrvati kot popolnoma enakopravnima in politično suverenima narodoma sklenejo dogovor glede oblike državne zajednice, ki mora zadovoljiti vse tri kompaciscente. Tertium non datur. Sicer se zdi, da ti krogi v zadnjem času polagajo svoje nade na nekakšen preobrat v evropski politiki, Mišljena je zmagà konservativcev v Angliji in njihovo prizadevanje, da se ustvari nekak protiruski blok, ki bi pomenil oslon za reakcijo na celem svetu. Toda že danes mirno prorokujemo, da so ti upi jalovi in da se zlasti naš problem na ta način nikakor ne bo rešil, oziroma, da se položaj pri nas z nikakršnimi kombinacijami te vrste ne bo dal dolgo vzdržati. In ker se tudi s takšnimi prevarami, kakršne so se zgodile ob ženevskem in »Markovem« protokolu ter z raznimi pakti s posameznimi strankami ne bo dalo nič doseči, bodo nositelji dosedanjega režima morali ugrizniti v kislò jabolko sporazuma, če nočejo države razbiti. Glede smernic tega sporazuma hočemo podati tu nekaj svojih osnovnih misli.

Vsak resničen, realen in trajen sporazum mora izhajati iz principa, da smo Slovenci, Hrvati in Srbi še danes trije absolutno suvereni narodi, kajti takozvano zedinjenje leta 1918. je bilo sicer skupna elementarna težnja vseh treh narodov, toda vse njeno določno izoblikovanje je od začetka do konca ostalo brez dejanske in formalne sankcije prizadetih narodov, v kolikor gre za dobo takozvanega »narodnega predstavnštva«, vidovdanska ustava pa f a k t i č n o ne nosi sankcije Slovencev in Hrvatov, katerim je vsiljena in kateri se pokorijo le pod silo razmer. Logično sledi iz tega, da zahtevamo predruženja našega medsebojnega razmerja v temeljih, v tej obliki, da dejansko in formalno legitimni zastopniki vseh treh suverenih, enakopravnih in enakovrednih narodov sklenejo novo, svobodno in res vse tri narode zadovoljujoče politično zedinjenje, dočim vsako govoričenje o narodnem edinstvu f a k t i č n o ne privede nikamor, kakor je šest let našega soživljenja menda dovolj jasno pokazalo. Praktično in formalno bi bila taka revizija našega zedinjenja izvedljiva najlažje in brez večjih notranjih pretresljajev v obliki revizije sedanje SHS-ustave, toda brez vsake formalne ali dejanske majorizacije, ampak po predhodnem svobodnem, vsestranskem in politično samostojnost vsakega naroda upoštevaajočem sporazumu, za kar je potrebna skrbna in pametna

predpriprava, lojalnost, dobra volja in predvsem popolno ukinjenje dosedanjega kurza.

Kakšna bi pa morala biti naša ustava, da bi jo slovenski narod sprejel in sankcioniral? Tudi na to vprašanje moremo odgovoriti na tem mestu le načelno in v splošnih smernicah, dočim naj izpregovore o podrobnostih tozadevni strokovnjaki. Te splošne smernice bi izrazili na kratko tako, da zahtevamo Slovenci popolno politično, kulturno in gospodarsko svobodo v okviru na najširšem in vsestranskem demokratizmu zgajene države Srbov, Hrvatov in Slovencev, kateri bi se mogli pridružiti tudi Bolgari.

S politično svobodo razumevam poleg najdalekosežnejših državljanskih svoboščin posameznikov to, da mora biti prav vsa uprava na slovenskih tleh in tikajoča se slovenskih zadev, izključno le v rokah od ljudstva izvoljenih upravnih teles in upravnikov, zakonodaje naj si pa obdrži skupna državna reprezentanca le toliko, v taki obliki in v onih panogah, kjer je to res neobhodno potrebno, to se pravi, kjer v to mi sami svobodno privolimo. V smislu sedanje vidovdanske ustave o kakih pokrajinskih zakonodajih sploh ni govora, vsa toli proslavljena »samouprava« posameznih edinic je pa gola fikcija. Dočim smo imeli v Avstriji le v politični upravi birokratični centralizem, ki je bil pa vsaj strokovno kolikortoliko na višku, ga imamo danes sploh v vseh ozirih in panogah, ki je pa poleg tega še izrazito partizanski in strokovno docela nesposoben tako, da smo prišli v tem pogledu v pravem pomenu besede z dežja pod kap. O kakih samostojnosti nižjih upravnih organov ni govora, še manj seveda o kakem vplivu ljudstva na upravo, tako da jadramo z razvitimi jadrji v pravo pravcato policijsko državo po vzoru zloglasne caristične Rusije. Slučajni šef tega ali onega resora v centrali lahko poljubno manipulira z upravnimi telesi do najnižje instance in upravniki do najnižjega čina, dočim imajo po sedanji ustavi predvideni okrajni in pokrajinski zbori dejansko zgolj posvetovalno pravico. Da se to stanje uprav roga najprimitivnejšemu pojmovanju modernega demokratizma in da je taka uprava tudi zgolj strokovno najslabša, je jasno. Slovenci odklanjamo celo »dvotirno« upravo po nekdanjem avstrijskem vzorcu, kaj šele popolnoma birokratično, partizansko - centralistično po sedanjem, temveč zahtevamo, da imajo biti avtonomni upravni organi izključni izvrševalci vseh upravnih poslov sploh. Naša bodoča politična uprava državnega uradništva sploh ne sme poznati, temveč edinole direktno ljudstvu odgovorno avtonomno uradništvo. Enako je seveda tudi popolnoma nevzdržno, da bi smel vsak okrajni glavar poljubno sistirati sklepe okrajnih zborov in vsak veliki župan sklepe pokrajinskih zborov. Že bivši avstrijski deželni zbori so imeli precej zakonodajne pravice, kar je izredno pospeševalo njih kulturni in ekonomski napredek, zato je popolnoma razumljivo, če zahtevamo, da se ta zakonodajna pravica pokrajinskih zborov še izdatno razširi. Zakonodajo bi bilo treba deliti tako, da bi imeli pokrajinski zbori v nekaterih panogah sploh vso zakonodajno

pravico, v nekaterih panogah le v okviru skupnih okvirnih državnih zakonov in le svobodno po dogovoru določene, najnujnejše zadeve naj bi bile pridržane skupni državni zakonodaji. Sploh bi morale biti natančno določene in zajamčene pravice in dolžnosti vseh organov in instanc, ne izvzemši najvišjih, to je skupnega parlamenta, skupne vlade in zunanjega reprezentanta države, glede katerega mora biti dosledno izvedeno načelo, da je res samo zunanji reprezentant države, dočim je edini in ne samo prvi suvereni politični in ustavni faktor v državi ljudstvo.

Podobno mora biti urejena tudi kulturna svoboda, pod katero subsumiram popolno enakopravnost vesti in jezika ter popolno svobodo pouka in kulturnega udejstvovanja sploh. Nobenega dvoma ni, da se pri nas via facti uvajajo za pravoslavje neki posebni privilegiji, kar nam dokazuje na prvi pogled že več let državni proračun. Prav tako je z jezikom, kajti tako pri Srbih kakor pri Hrvatih se dosledno pojavljajo glasovi, ki negirajo eksistenčno upravičenost slovenščine ter odrekajo Slovincem pravico do negovanja in uveljavljanja svojega jezika, kar se praktično izraža v sistematičnem zapostavljanju slovenščine v vsej vojaški in izvenslovenski civilni in v centralni upravi sploh, kar ima pogosto hude posledice za slovenske interesente. Zlasti pogubne posledice ima pa sedanja oblika našega »zedinjenja« na naše šolstvo, ki so ga iztrgali iz rok ljudstva in vpregli v službo dnevne politike ter ga s tem strokovno upropastili. Vse šolstvo mora priti popolnoma v roke ljudstva, da se organsko razvija v smislu kulturne kontinuitete naroda in dejanskih strokovnih potreb ljudstva. To je pa mogoče le tedaj, če preide vse šolstvo iz kompetence državne uprave v delokrog pokrajinske in okrajne, zato je jasno, da moramo ob reviziji ustave kategorično zahtevati svoje šolstvo izključno zase in da skupna državna uprava nima tukaj absolutno nič govoriti, tudi ne v obliki kakega »okvirnega zakona«.

Bistvo vse krize našega zedinjenja je pa izrazito gospodarskega značaja, kajti skoro nobenega dvoma ni, da je vsilila velesrbska buržuazija Slovincem in Hrvatom sedanjo obliko zedinjenja v prvi vrsti zato, da jih lahko gospodarsko eksploatira. Res je, da je naše gospodarstvo bitno navezano na jugovzhod tako glede uvoza agrikulturnih produktov kakor glede izvoza industrijskih in obrtnih izdelkov, toda še bolj res je, da nas mora dosedanji sistem gospodarskega izžemanja že v najbližji bodočnosti ekonomsko upropastiti. Višina naših dajatev, zlasti pa še oblika, v kateri se pobirajo, ubijajo ves naš ekonomski razvoj in izpodkopavajo temelje našega narodnega gospodarstva. Razmeroma gorostasne vsote grede mesec za mesecem preko Sotle, dočim pride nazaj le majhen del, novih investicij sploh ni nobenih, državna finančna in gospodarska politika sploh pa naravnost briskirata slovenske gospodarske interese. To stanje je delj nevzdržno, in če ne pride v tem pogledu do čimprejšnje korenite revizije, bodo posledice za naše narodno gospodarstvo nedogledne. Zato mora biti o priliki revizije našega zedinjenja ena naših najglavnejših zahtev ta, da enkrat za vselej preneha dosedanje gospodarsko

izkoriščanje in izžemanje, kar je izvedljivo le tako, da dobimo poleg popolne politične in kulturne svobode tudi popolno finančno in gospodarsko samostojnost. Podrobno in konkretno bo mogoče o tem govoriti šele tedaj, ko dobimo realne proračune in točne obračune za nazaj, sestavljene po pokrajinah, zato mora biti to ena najnujnejših naših zahtev, vendar je treba že danes ugotoviti to, da mora biti vsa naša bodoča politična in kulturna samostojnost finančno popolnoma neodvisna od skupne državne celote, in enako vse gospodarske institucije. Državi je pustiti le ona denarna sredstva, s katerimi bi krila skupne državne institucije, a tudi glede teh morajo biti dane vse garancije, da jih nosijo vse pokrajine sorazmerno. Le tako bo dana vsaki pokrajini možnost neoviranega gospodarskega življenja, udejstvovanja in napredovanja.

Končno bodi še omenjeno, da pri reviziji našega zedinjenja ne bodeta smeli ostati nerevidirani tudi vprašanji naše oborožene sile in zunanje politike, kajti že danes se v vsej nagoti kažejo pogubne posledice sedanjega stanja, ko v obeh teh dveh velevažnih institucijah samovoljno vedri in oblači X ali Y, dočim je ljudstvo v njih brez vsakega vpliva. Tudi v teh dveh panogah mora biti zajamčeno, da bodo vestno upoštevani interesi vseh pokrajin in vseh treh narodov in da se mora zunanja in vojaška politika voditi samo s p o r a z u m n o.

To bi bili v kratkem najglavnejši momenti bodoče oblike našega zedinjenja, o podrobnostih, kakor že poudarjeno, naj pa razpravljajo tozadevni strokovnjaki v specialnih strokovnih razpravah. Sedaj je čas, da teoretično pripravimo boljšo obliko našega bodočega sožitja, zato je dolžnost naših teoretikov in praktikov, da stopijo iz zapečka, kajti pri takih zgodovinskih aktih je po svojih najboljših močeh dolžan sodelovati ves narod, zlasti pa njegova inteligenca. Neverjetno veliko je namreč danes modrijanov, ki natančno vedo, kaj bi morali in česa bi ne smeli storiti Slovenci in Hrvatje v dnevih prevratnega razkroja in romantičnega »zedinjenja« l. 1918., toda kdo je tedaj izpregovoril tehtno besedo? Dvojno je potrebno v takih zgodovinskih bojih, kakršnega vodi danes naš narod: da smo si v vseh podrobnostih na jasnem, kaj hočemo, in da so naše narodne vrste strnjene v enotno fronto za enotni cilj, toda vse kaže, da smo mi danes v obeh ozirih mnogo, mnogo na slabšem, nego so ali so bili drugi narodi v podobnih momentih in preizkušnjah.

Dr. Karel Ozvald, vseučiliški profesor:

Politična miselnost in politična vzgoja.¹

Današnja bankerotna doba bi imela veliko razloga, se skesano potrkati na prsi in reči z Nietzschejem: »Gorje mi, zgrešila sem cilj in zato tudi pot!« Sicer pa, in vzemimo to za dobro znamenje, začenja razveseljivo

¹ Predavanje na ljudski visoki šoli v Ljubljani (2. nov. 1924).

rasti število takih mož in žena, ki jim duh časa ni zastrl očesa z usodepolno mrežo in skušajo vsak po svoje oznanjati rešilno pot iz »gluhe loze«, v katero je zašel sedanji človek.

Eden izmed najizrazitejših klicarjev k novemu življenju je brez dvoma predsednik češkoslovaške države, T. M a s a r y k. Ta filozof in državnik po Platonovem vzoru je za novo leto 1922 na svoj narod naslovil znamenito poslanico, ki je posvečena problemom notranje politike in se zlasti obrača do obeh glavnih činiteljev, na katerih sloni moderna država: do u r a d - n i š t v a in pa do d r ž a v l j a n o v - v o l i l c e v.

»Pred vsem drugim,« pravi v tej poslanici M., »nam je treba novega, poštenega uradništva. Nujno je treba novega duha, novih metod, novega znanja in nove izobrazbe... Demokracija ne more izhajati brez sposobnih, izobraženih in jakih strokovnjakov, delavcev, voditeljev.« — Take besede je M. uradnikom za novo leto zapisal v album.

A do širših ljudskih vrst se obrača M. v svoji poslanici s sledečim opozorilom: »Politična izobrazba vseh volilcev se mora poglobiti, ako naj naša republika dela politiko, kakor jo zahteva čas, zares kulturno politiko. To se pravi, da ima vse javno življenje sloneti na etičnih temeljih človeštva in pa na idealu pravičnosti. Ti temelji morajo biti vsem strankam in frakcijam skupni, sicer se družba drobi ter nastane neploden medsebojni boj strank in stranic, katerij in posameznika; taka družba postane plitva, sirova in nič kaj prida. Kulturna politika pomeni, da imata vlada in parlament skrbeti ne samo za uspešen razvoj gospodarstva in finančnega reda, ampak tudi za procvit znanstva, filozofije, umetnosti in verstva. Propad treh velikih držav kakor so bile hohenzollernska Nemčija, habsburško-lotrinska Avstrija in pa oldenbuška Rusija je mislečemu človeku lahko dovolj svarila. Samo država in samostojnost ne zadostujeta; gre marveč zato, kakšna da je država, kakšna samostojnost in pa čemu da je eno in drugo.«²

Takšen recept zapisuje M. za ozdravitev notranjih razmer v češkoslovaški državi. Njegovemu nasvetu pa tudi mi na slovanskem jugu lahko s pridom prisluškujemo. Saj se pač i v naši državi celokupno življenje ne odigrava v kolotečinah kulturne zajednice, kakor bi se imelo, ampak mu je signatura — bellum omnium contra omnes, po naše: eden proti drugemu in vsak proti vsem! Tudi pri nas je pogoj novega, pravega življenja ta, da se dvignemo nad žabjo perspektivo lokalnih razmer in samo egoističnih interesov; kajti vsebina besedi politika nikar ni izčrpana z osebno gonjo po domačih časopisih, s paradiranjem za narodov blagor in s ciničnim zabavljanjem ob stalnih omizjih.

Spoznanje, pravijo, je prvi korak do poboljšanja. Če pa hočemo tukaj spoznanja, to je pravilnega odgovora na vprašanje, kaj da v našem političnem življenju ni prav, tedaj moramo, ker bi nam sicer manjkalo za presojo potrebne merila, pred vsem drugim vedeti, kaj da je v svojem jedru

² J e a n d' A r m e s, Masaryk — Proletariersohn, Professor, Präsident, 1924, str. 43.

politična usmerjenost človeka ali drugače rečeno, kakšna je notranja struktura duše, iz katere se rodi vsakovrstno politično dejstvovanje.³

V najbolj koncentrirani obliki se to dejstvovanje danes pač odigrava v političnih strankah. In če si s te strani količkaj ogledamo politične stranke, tedaj ni težko ugotoviti, da je glavno gibalno njihovega dejanja in nehanja, to se pravi odločilni faktor v politiki — moč: se dokopati do moči, kaj veljati med volilci in pa v očeh vlade, z drugo stranko tekmovati, jo prekositi ali pa ji svojo voljo vsiliti, biti »zgoraj« in ne »spodaj«.

Kdor se torej tako ali tako politično udejstvuje, njemu je pretežno v mislih moč, gospodovanje, najsi potem nastopa v bolj izraziti obliki organizatorja, boritelja, posredovalca, vodje, tirana, avtoritete... ali pa samo kot poprečen državljani, ki se zanima za javna vprašanja, oziroma kot veren somišljenik svoje politične stranke. Brez stremjenja po moči si ne moremo misliti politike.

Politično stremljenje po moči pa se lahko vrši v različnih oblikah. Najskrajnejši obliki sta sirova sila, oziroma nasilje na eni in pa boj z »uma svitlim mečem« na drugi strani. Vse ostale oblike tega stremjenja pa ležijo vmes med skrajno fizično in pa popolnoma duhovno silo. Najizrazitejši zgled za fizično silo na političnem področju je vojna, za duhovno pa tozadevne znanstvene kontroverze. Pretežno se politično življenje danes odigrava kot boj v znamenju različnih »programov« (gospodarskih, kulturnih, socialnih), svetovnega naziranja in podobno, torej v znamenju — duhovne moči. V tem smislu je že pred 100 leti pruski general Clausewitz dejal, da je vojna — nadaljevanje politike z drugačnimi (= ne duhovnimi, to je fizičnimi) sredstvi. Politično izkustvo uči, da — svaka sila do vremena in da je trajnejši uspeh vezan na politiko duha.

Govorjene ali tiskane besede, v katerih se izraža to ali ono politično naziranje ali stališče, pa večinoma niso trditve, ki bi se dale razumovno dokazovati, kakor se recimo da dokazovati trditev, da je zemlja okrogla. Iz kakega političnega programa n. pr. ne govori toliko to, kar bi se dalo s pomočjo mišljenja bolj ali manj točno ugotoviti, temveč pred vsem drugim — volja do moči. Zato pa poslušajoč ali čitajoč kak političen govor po večini opaziš, da mu cilj ni, poslušalca prepričati, temveč s pocukrano besedo — pregovoriti in pridobiti.

Človek politično usmerjene duše se ne pomišlja, potegniti katerokoli kulturno področje, n. pr. znanstveno, v službo svojega stremjenja po moči, ako mu le obeta uspeh. Naravnost za njegovo vedo bi lahko označili tehniko, ki pa je politik ne omejuje samo na materijo, ampak jo razteza tudi na človeka, na posameznika in na družbo, v obliki »psihotehnike«, katera uči, kako se to in ono v življenju da doseči s pomočjo tega, da obvladaš duševni mehanizem človeka. Ljudje so politično usmerjenemu

³ Sledeča izvajanja o politični miselnosti slone na znameniti Sprangerjevi knjigi »Lebensformen«, 2. izd., 1921, str. 188—210. Prim. tudi E. Stern, Einleitung in die Pädagogik, 1922, str. 192—196 (pogl. »Die politische Lebensform«).

človeku namreč kakor nekake lutke ali figure na šahovnici, ki jih je samo treba na pravi način suvati sem in tje, če hočeš dobiti igro. Kakor sleherna figura na šahovnici, tako ima tudi vsak človek za politično mentalnost svoj pomen, svojo vrednost, ki jo je treba poznati, če hočeš v svoj prid ž njo računati. Realistično misliti in človeka vzeti, ne kakršen bi lahko bil, če bi ga skušali n. pr. s pomočjo vzgoje dvigniti, marveč vsakogar tako zgrabiti kakor zasluži, češ, ljudje so nizkotni in podli; vreči pred nje upanje na poplačilo, na vnanjo čast in ugled, pa strah pred kaznijo; enega izigrati proti drugemu (»divide et impera!«); vsakega porabiti na svojem mestu in pa v to svrho, za katero ga pravkar lahko porabiš, ga meni nič tebi nič vreči v stran, ako ga več ne rabiš, brez pomislekov iti za svojim ciljem ter imeti široko vest — to je tisto, kar hoče politični človek. In trditev, da namen posvečuje sredstva, je eminentno politična trditev.

Posebno tesnih zvez pa očituje politična usmerjenost z g o s p o d a r - s k i m področjem. Treba le pomisliti, da so najizdatnejša sredstva, ki jih politični človek porablja za dosego svojih ciljev, gospodarska, »zlati osel«. Bogastvo dela politično usmerjenega človeka svobodnega in neodvisnega; to je sredstvo, ki vsebuje čisto izrednih nagibov za tuje hotenje — z nobenim drugim bi ne mogel tako izdatno učinkovati na širje mase ter jih pridobiti za svoje namene. Vendar pa politične miselnosti ne smemo zamenjati z gospodarsko, to je s tisto, kateri je najvišje načelo za njena dejanja in nehanja — korist, denar. Gospodarskemu področju bistveni zakon se namreč glasi: ako hočeš kaj pridobiti, tedaj moraš delati in pa varčevati. A politične metode za pridobivanje gospodarskih dobrin so drugačne: diplomacija in pogajanje, osvojitve in sila. In tako je moderna podjetnost na gospodarskem področju v svojem jedru bolj politično nego pa ekonomski zakoreninjena. Cilj velikih podjetij čestokrat ni v prvi vrsti pridobivanje, temveč razmah moči v čim večjem obmerju — zagospodovati ne nad bogastvom, temveč nad ljudmi, nad tujimi rokami in dušami.

Politični tipus človeka se rad opira tudi na e s t e t s k e ali umetnostne momente: vsaki moči je treba vnanjega sijaja. S tem sijajem moč učinkuje na svoje nositelje prav tako, kakor na podrejene mase. Posvetni vladar, ki prihaja v polnem blesku, cerkveni dostojanstvenik, ki stopa pod baldahinom, velekapitalist v svojem paradnem avtomobilu... njim vsem prihaja v takem blesku lastna moč do zavesti; na tej podlagi doživljajo čut svoje upravičenosti, a množice se jim v spoštovanju klanjajo ter jih občudujejo. Nikakor pa ne smemo prezreti, da tukaj političnemu človeku ne hodi na misel čista lepa forma; ne, z njeno pomočjo bi le hotel na zunaj učinkovati, to se pravi, izrabiti tisto sila sugestivno moč, ki jo ima umetnost do človeške duše, n. pr. godba, zlasti do velikih množic, ali besedne rožice, ki jih zna saditi spreten »ljudski« govornik.

S o c i a l n a in politična miselnost si na prvi pogled sicer nasprotujeta, ker je idejni votek eni izmed njiju boj zoper druge in zaničevanje, a drugi ljubezen. Politična usmerjenost duše hoče vladati in kaj veljati, četudi na račun drugih, a socialna je pripravljena se žrtvovati in živeti za

druge. Že starorimski, s političnim duhom zadojeni aristokrat se roga socialnemu čutu, češ, zaničujem to ljudsko sodrgo in ne maram o njej ničesar slišati (odi vulgus profanum arceoque). Kajpada je tak brezobziren tipus političnega človeka, nekak kralj na Betajnovi, ki pozna edinole sebe in druge ljudi smatra nekam za svojo last, bolj redek pojav v resničnem življenju. Zato čestokrat vidimo, da politični, to je za močjo stremeči človek pri svojem dejanju in nehanju upošteva tudi socialne vidike. Uvaževati moramo namreč, da največja moč, kar je srečamo v življenju, vsikdar nastopa kot kolektivna moč (akcijsko društvo, podjetje, kartel, zveza, zadruha, država). Kolektivni moči pa že z druge strani odgovarja tako ustrojena skupnost večjega ali jako velikega števila ljudi, da čutijo eden za drugega, n. pr. delavci v tovarni. In osebni nosilec pa izvrševalec take kolektivne moči se mora, ako hoče z uspehom druge obvladovati, vsaj kolikor toliko zavedati, da svoje ukrepe izvršuje v prid drugim, da je odgovoren za njihovo blaginjo. Nekaj socialnega čuta ljubezni mu je že zato treba, ker je tak reprezentant kolektivne moči obenem tudi neke vrste »voditelj« drugih; a voditelja morajo tisti, ki jih naj uspešno vodi, priznati ter se mu prostovoljno podrediti. To pa bo trajno dosegel samo tedaj, ako nikdo ne dvomi o tem, da so njegove namere čiste, in ako tistih, ki jih vodi, ne izrablja kot sredstvo za svoje častilakomne načrte. V slehernem oblastvu nad drugimi mora biti vsaj markirana medsebojna zvestoba, ljubezen in zaupanje. — Ako je tisto razmerje, ki nosilca in izvrševalca kolektivne moči veže z drugimi, zares v ljubezni zakoreninjeno, tedaj je to patriarhalni sistem kolektivne moči; ako se opira na pravo, tedaj je nosilec in izvrševalec te moči pravni vladar; ako se dotičnik poslužuje prilizovanja ter se laska ljudskim instinktom, tedaj je demagog; in ako je njegova moč v tem, da jih po duhu nadkriljuje ter jim vladajoč skuša služiti, tedaj je to pravi voditelj, ki čuti dolžnost, svojo moč dati v službo celote.

Tudi z verskim področjem je politični človek v tesnih stikih. Docela naravni simbol neskončne moči je namreč vsemoščni Bog, ki je v stanu svojo voljo uveljaviti zoper sleherni pomislek in pa zoper vse ovire. Pravzaprav je nekaj čudnega v tem, da se nekdo, ki bi hotel dobiti vso moč v roke, vendar čuti odvisnega od najvišjega bitja. Toda le pomislimo, da tak človek bridko občuti faktum, da so tudi njegovi svobodi in pa njegovemu hotenju potegnjene te in te meje ter da se pač tudi zaveda svoje odgovornosti in bi jo hotel naprtiti — Bogu.

Motiv ali nagib dejanju in nehanju političnega človeka je torej volja do moči, to se pravi hotenje, si za vsako ceno pridobiti veljavo. S kakim že vnaprej danim »načelom« (n. pr. pravičnostjo) pa bi politična mentalnost, zlasti v »veliki« politikij ne znala kaj početi, ker se na tem področju rad kar iznenada, kakor da je iz usode rojen, pojavi kakšen čisto nov, svojevrsten in zapleten položaj, ki ga ni bilo možno predvidevati in katerega zgolj politično, to je samo proti moči usmerjena duša ni ali vsaj namah ni v stanu spraviti v sklad z moralnimi zahtevki. In tako se politično postoj-

panje najrajši ravna po vsakokratnem položaju; ime takemu ravnanju je oportunistvo. Stritar je tozadevno našim prvakom pred 50 leti očital, da takole modrujejo:

Ta stvar je lepa, dobra res v principu,
a zdaj ne gre, neugodne so razmere;
to je grdo, a dobro v tem je hipi.

A ta breznačelnost je povsem legalen otrok čisto politične miselnosti, ki hoče brezpogojno »prodreti«. Zato se v politiki dajejo obljube, ako se to zdi prikladno, a se tudi z isto lahkoto prelomijo, ako je to v interesu moči (Belgija!). Politika je pač — »umetnost, priložnosti porabiti in pa priložnosti ustvarjati«.

Tako smo torej videli, da je za politično usmerjenost duše vrednota vseh vrednot — moč, ter si obenem ogledali i dinamiko, ki je merodajna za stremljenje po moči, kakor ga izkazuje sleherni politično dejstvovanje. S tem pa še ni rečeno, da bi tisto brezobzirno stremljenje po moči, kakor ga ravno najbolj izrazite politične osebnosti (Machiavelli) izkazujejo kot duševni stržen svoje politične usmerjenosti, bilo tudi upravičeno. Kdor n. pr. pozna anatomsni ustroj naše roke, zlasti strukturo njenega okostja in pa mehanizem njenih kit in mišic, ta pač ne more dvomití, da je človeška roka ustvarjena za — prijemanje. Toda ali je s tem tudi že rečeno, da se prijemanje sme izvrševati po mili volji posameznika, n. pr. v roparske svrhe? No, v kulturni družbi pač ne!

In podobno se stvar ima glede stremjenja po moči. To stremljenje res da tvori gonilno silo v slehernem političnem dejstvovanju; ker pa nikdo, ki se tako ali tako politično udejstvuje, bodisi kot posameznik ali kot kolektivum (n. pr. stranka), ni izoliran, sam zase bivajoč jaz, temveč člen te ali one življenjske zajednice (občine, naroda, države): zato se njegovo stremljenje po moči nikakor ne more brezobzirno uveljaviti, marveč so mu stavljene te in te meje. A stavi mu jih moralni zahtevek, ki ga narekuje ozir do drugačnih interesov življenjske zajednice, zahtevek torej, ki zavisi od moralne višine recimo soobčanov ali sodržavljanov. Zato pa očituje država, ki je pač največji reprezentant stremjenja po moči, docela svojevrstno prizadevanje: vsaka država si prizadeva svoje državljane zlasti s pomočjo šolstva »vzgajati«, to se pravi, jih duhovno po teh in teh kulturnih načelih oblikovati ter na ta način svoj lastni obstoj utrditi.

In slednjč tudi ne smemo prezreti, da celó v tem, kar imenujemo moč, vibrira močan etičen moment. Zgodovina, ki izreka zadnjo sodbo o tej ali oni politiki, se takrat, ko devlje na svojo tehtnico moč kakega posameznika, drži tega, kar je storil za napredek kulture. Človeku moči, n. pr. državniku, se namreč vsikdar odpira več možnosti; na izbiro so mu dana različna sredstva in odločilno je pač to, na kak način skuša priti do moči, h kakšnim ciljem se obrne. Beseda moč ne pomeni samo to, da sem v stanu, storiti in hoteti to, kar bi imelo biti, to se pravi, da sem v stanu se odločiti za tisto vrednoto, ki jo po svoji najboljši vednosti in vesti smatram za najvišjo. Prava in trajna je samo tista notranja moč.

ki daje človeku samega sebe v oblast. Pot do obvladovanja drugih vodi edinole preko obvladovanja samega sebe.

Kako pa se politično življenje, ki ga brez konca in kraja in pa v vedno novih oblikah poraja zgoraj označeno »iz dna« človeške duše klijoče stremljenje po moči, odigrava v kulturnem okvirju etičnih zahtevkov, to ima pokazati sledeči cikel naših predavanj.

Zato bodi h koncu s par besedami očitno še cilj letošnjemu našemu prizadevanju! Ljudska visoka šola ima biti delovna zajednica, pristopna vsemu ljudstvu, to je vsakemu posamezniku, kateri je končal osnovno šolo, brez ozira na njegovo poklicno izobrazbo in pa na to, ali svoj poklic izvršuje z glavo ali pa z roko. Njen cilj je ta, da pomaga ustvariti skupno življenje duha med vsemi plastmi naroda. Nje naloga ni, podajati znanje, poklicno in strokovno izobrazbo, prinašati senzacije (radio-telefonske koncerte), snovati kurze iz knjigovodstva, stenografije in podobno. Pravi in znoja najplemenitejših sotrudnikov vredni delokrog ljudske visoke šole je marveč to, da si prizadevaj, v posamezniku čim globlje **duhovno izoblikovati človeka**, ter tako postati buditeljica novega duhovnega življenja med narodom. In letošnji cikel o politični izobrazbi nima nemara v mislih, tako ali tako zabrisovati politična nasprotja, ki se pač sploh ne dajo zabrisati, temveč bi hotel vsaj kolikor toliko prispevati k medsebojnemu razumevanju in pa k spoštovanju tujega prepričanja.⁴

Se pri svojem delu postaviti na znanstveno, to je vseskozi objektivno ali nepristransko ali še bolje rečeno na nadstrankarsko stališče ter s tega vzvišenega vidika buditi čut za medsebojno razumevanje, to pa bi hotela biti naša pot. Nemški pedagog je nedavno zaklical svojim rojakom: »Ako se ne posreči, stvar naroda zopet postaviti nad stvar stranke, tedaj smo — izgubljeni.« Zdi se mi, da so te besede zaklicane tudi nam.

⁴ Gl. Handbuch der Politik, 1921, III., str. 302—303.

Fran Erjavec:

Slovensko šolstvo.

Naše šolstvo ni od včeraj. Sicer še nimamo napisane prepotrebne zgodovine slovenskega šolstva, oziroma šolstva na slovenskem ozemlju in tudi zbiranje tozadevnega materiala naši šolniki zanemarjajo, vendar lahko zasledujemo njegovo razvojno nit v davna stoletja nazaj. Prve šole, ki so se pojavile v naših krajih najbrže že v XI. stoletju, so bile cerkvene in tem so sledile potem že v naslednjem stoletju tudi nekatere mestne šole, v katerih so poučevali osnovne pojme računstva ter branje in pisanje. Velik korak naprej glede šolstva je izvršila reformacija v drugi polovici XVI. stoletja, ki je bila šolstvu jako naklonjena in ga je pridno gojila in pospeševala. Zlasti velike zasluge zanj si je pridobil tedaj poleg Trubarja samega Adam Bohorič. To zanimanje za šolstvo tudi za časa protireformacije ni zamrlo, kajti skrbeli so poleg pomlajene in prerojene

posvetne katoliške duhovščine zanj zlasti jezuitje, ki so osnovali v začetku XVII. stoletja v Ljubljani celo univerzo. Razumljivo je zato, da je bilo skoraj vse tedanje šolstvo izrazito verskega značaja, kajti država se zanj v nobeni obliki ni brigala. Izjemo so delala le nekatera redka mesta.

L. 1770. je pa izrekla hči racionalizma — cesarica Marija Terezija — tolikokrat citirane besede: »Šola je in ostane politicum«, ter izdala že štiri leta nato znameniti »Občni šolski red«, ki je hotel na mah poddržaviti vse šolstvo ter ga tako vpreči v službo države. Čeprav je priklicala iz tal obsežno šolsko upravno organizacijo, ki naj bi izvedla njene načrte ter prepregla dežele z novimi šolami, so bile vendar razmere močnejše nego cesarica in njeni nasledniki. Ustanovili so sicer nešteto novih nižjih in srednjih šol po mestih in po kmetih, ki so jih organizirali in vodili znameniti šolniki (pri nas zlasti grof J. Edling, A. Linhart in B. Kumerdej), vendar so preradikalni načrti Marije Terezije in njenega sina Jožefa II. zadevali povsod na nepremostljive ovire. To je napotilo Franca II., da je izdal l. 1805. nov šolski zakon, to je tako zvan »Politični šolski ustav«, čigar avtor je bil Slovenec J. Špendov. V smislu tega zakona se je naslonilo šolstvo v veliki meri nazaj na cerkev ter njeno organizacijo in duhovščino. Nove šole so rasle kakor gobe po dežju, uredili so vprašanje vzdrževanja učiteljev, uredili šolski obisk, izdajali potrebne šolske knjige ter se trudili najti primerne učne metode. Tudi materni jezik je začel dobivati v nižjih šolah nekaj veljave. Naš najznamenitejši šolnik te dobe je A. M. Slomšek.

Prav dalekosežne reforme je obetala potem zopet revolucija l. 1848., ki je hotela postaviti tudi šolstvo takoj na docela nove temelje. Pridno so že pripravljali tozadevne načrte, toda prehitro nastopivša reakcija petdesetih let jih je zadržala skoraj za dve desetletji, kajti uresničili so jih šele l. 1869., ko je bil uveljavljen novi državni šolski zakon, ki nam je ustvaril šolstvo, kakršno imamo še dandanes in ki je tudi še vedno v veljavi. Ta zakon je vsaj nižje šolstvo decentraliziral ter ga v precejšnji meri podredil ljudski samoupravi, kar je silno pospešilo njegov razvoj. Posamezne dežele so kar tekmovalle v ustanavljanju in razširjanju nižjih šol, kar je povzročilo, da se je nivo ljudske izobrazbe rapidno dvigal. Težave smo imeli le s srednjim in višjim šolstvom, ki je ostalo pod kompetenco osrednje vlade in katerega razvoj je le-ta iz nacionalnega nasprotstva dosledno ovirala. Po vojni je seveda avtomatično odpadla tudi ta zapreka, šolstvo se je docela poslovenilo in močno razširilo, nekoliko reformiralo in kronalo z najvišjo prosvetno institucijo, to je lastno univerzo, tako da kaže vsaj na zunaj še dokaj razveseljivo sliko, ki je razvidna iz priložene razpredelnice.

Manj razveseljivo sliko nam pa daje to šolstvo na znotraj. Čeprav še nimamo novega šolskega zakona, so začeli že kmalu po prevratu kar *via facti* odpravljati ono, kar je bilo v starem šolskem zakonu najboljše, da so namreč docela eliminirali vpliv ljudstva na šolsko upravo ter s tem samovoljno uveljavili poldruge stoletje staro načelo Marije Terezije, ki je pa tudi že pred več kot sto leti skrahiralo. Posledica tega je bila, da razvoj našega šolstva po prevratu ni šel več organsko dalje v smislu resničnih

Stanje šolstva v Sloveniji

dne 31. decembra 1923¹

Tek. št.	Vrsta šolstva	Število šol	Število fakultet, razredov (z v. por.), oddelkov, tečajev letno)	Število učnih oseb	Število učencev
1	Univerza v Ljubljani	1	5	153	1301
2	Trgovska akademija v Ljubljani	1	5	15	174
3	Konzervatorij v Ljubljani	1	6	18	148
4	Humanistične gimnazije	4	52	92	1839
5	Realne gimnazije	8	76	143	2394
6	Realki v Ljubljani in v Mariboru	2	30	53	1094
7	Tehniška srednja šola v Ljubljani	1	29	51	662
8	Učiteljišča	7	24	131	833
9	Kmetijska srednja šola v Mariboru	1	4	5	50*
10	Rudarska šola v Celju	1	3	4	44
11	Ženska obrtna šola v Mariboru	1	2	10*	60*
12	Meščanske šole	34	135	231	6681
13	Obrtne nadaljevalne šole	58	225*	333*	} 3623*
14	Trgovske nadaljevalne (gremijalne) šole	11	28*	47*	
15	Babiška šola v Ljubljani	1	1	4	24
16	Osrednji zavod za ženske domače obrti	1	10	19	532
17	Nizje kmetijske šole	3	4	20	150*
18	Trgovske šole (dvoazredne)	4	18	46	659
19	Puškarska šola v Kranju	1	3	10	28
20	Gospodinjске šole	11	11	53	190*
21	Štalni gospodinjски tečaji (dvomesečni)	5	20	10	400*
22	Podkovska šola v Ljubljani	1	4	3	48
23	Glasbene šole	5	22	32	1177*
24	Trgovski tečaj na žen. real. gimn. v Ljubljani ²	1	1	7	44
25	Zadružna šola v Ljubljani	1	1	5	33
26	Osnovne šole	824	2934	3124	157694
27	Gluhonemnica v Ljubljani	1	8	12	91
28	Šola za slepce v Kočevju	1	3	3	22
29	Šoli za slaboumne	2	12	16	120
30	Državni vzgajališči	2	6	7*	80*
31	Otroški vrteci	27	27	38	1358
32	Dnevna zavetišča	5	5	15	156
33	Zdravstveni tečaji	2	2	12	39
34	Državni učni delavnici za košarstvo	2	6	4	68
Skupaj		1031	3722	4726	181816

¹ Pripravljala se je v tem času ustanovitev: dveh nižjih kmetijskih šol, ene sirarske in mlekarске šole ter ene čebelarске šole.

² Dejansko obstojata še dva druga trgovska tečaja v Ljubljani in eden v Mariboru, ki se pa nazivata z drugimi imeni.

* Ta številka ni popolnoma točna, vendar pa toliko zanesljiva, da na celotno sliko bistveno ne vpliva.

potreb ljudstva in naroda kot celote, temveč vedno dalje in dalje mimo. deloma celo preko njih. Vse preosnove našega šolstva po prevratu so se izvršile brez vsakega sodelovanja ljudstva samega in celo brez vsake njegove vednosti, zato je moralo postajati tudi kljub lepim številkam, ki jih priložena razpredelnica na prvi pogled izkazuje, tudi vedno bolj anahronistično, nesmotreno in nerentabilno. Uzurpirali so naše šolstvo politiki, da ga docela vprežejo v svojo službo, s tem so ga pa iztrgali ljudstvu in narodu ter ga potisnili dejansko za poldrugeto stoletje nazaj in to skoraj brez vsakega odpora javnosti, kar je gotovo skrajno značilno izpričevalo za vsestransko indolenco, ki pri nas vlada.

Naloga šolstva je mladino poučevati in vzgajati, toda naše šolstvo ne zadovoljuje danes faktično ne v tem in ne v drugem pogledu. Kar se tiče izobraževalne naloge, nam že prvi pogled na priloženo statistiko kaže veliko pomanjkljivost strokovnega in specialnega šolstva, kdor pa vsaj površno pozna tudi organizacijo in učne načrte tega šolstva, bo pa takoj uvidel, da je šel tudi notranji razvoj daleč, daleč mimo dejanskih potreb ljudstva. Dočim nam hočejo z neko nerazumljivo trmoglavostjo ubiti to, kar že imamo in je neobhodno potrebno (n. pr. humanistično gimnazijo, nekatere fakultete univerze itd.), pa na drugi strani trošijo denar za institucije, ki so docela nepotrebne. Kdor le nekoliko pozna slovensko trgovino, mu bo n. pr. naravnost nerazumljiva eksistenca štirih trgovskih šol (poleg trgovske akademije) s 659 učenci. Kaj naša učna uprava res prav nič ne premisli, kdo bo preživljal absolvente teh šol, kajti naša trgovina jih more absorbirati komaj, komaj z dveh zavodov. In poleg teh »delujejo« še kar štirje trgovski tečaji, ki so pravo zapeljevanje mladine in lahkomišelnih staršev.¹ Nobenega dvoma ni, da pri nas poleg dobre trgovske akademije popolnoma zadostujeta le dve res dobri dvorazredni trgovski šoli, dočim bi bilo treba »trgovske tečaje« čim prej sploh zatreti, kvečjemu naj bi jih izpremenili v tečaje za strojepisje, tečaje za steno grafijo, knjigovodstvo itd.

Nekaj podobnega je tudi z meščanskimi šolami. Dočim so bile te še pred vojno v slovenskih deželah, žal, skoraj nepoznane, smo pa zagazili po vojni v drug ekstrem ter z njimi kar poplavalili Slovenijo. Ne glede na to, da zadostuje za enkrat za vsak političen okraj po ena meščanska šola, se tudi njih notranjemu ustroju jasno pozna, da ni imelo pri njih organizaciji ljudstvo prav nobene besede, kajti one danes niti od daleč ne ustrezajo svojemu namenu, Naloga meščanske šole naj bi bila podajati bodočim samostojnim kmečkim posestnikom in obrtnikom neko višjo splošno nabrazbo, nikakor pa ne pripravljati mladino za nižja pisarniška dela po javnih in zasebnih uradih, kar danes dejansko dela in s tem le množi armado brezposelne polinteligence. Vsaka meščanska šola bi morala imeti zato svoj individualen podrobni načrt, sestavljen izključno le v smislu potreb in razmer svojega okoliša. Šele v tem slučaju bo res izpolnjevala svoje velevažne naloge, kajti tudi oni so na krivem potu, ki so proti

¹ Glej moj tozadevni članek v »Slovenca« l. 1919. *delo* 4. 17. št. 303.

meščanskemu šolstvu sploh. Reformirajte temeljito njih docela izgrešen ustroj, pa uvidite kmalu kake uspehe bodo rodile!

Sploh so ti naši učni načrti prava kurioznost. Čeprav nas ravno »reformatorji« in dejanski gospodarji našega šolstva že šest let prepričujejo, da smo Slovenci, Hrvatje in Srbi en narod z enim jezikom, so pa vendar upravi vpeljali celo v ljudske šole pouk srbohrvaščine kot posebnega jezika, kljub temu, da je to proti vsem načelom pedagogike že izza J. A. Komenskega. Srbohrvaščina spada kvečjemu v zadnje šolsko leto ljudske šole, da se priuči otrok cirilici in da dobi nekaj osnovnih pojmov, dočim bi v srednjih šolah zadostovala za ta pouk ena sama tedenska ura, kajti čeprav sem nasprotnik umetno izkonstruirane teorije o enem narodu in enem jeziku, vendar je jasno, da sta si oba jezika tako zelo podobna, da je tak pouk v večjem obsegu potrata časa in zgolj izraz hlapčevske nature naših šolnikov. Bojim se sploh, da prihaja z današnjih ljudskih in srednjih šol mladina, ki ne zna ne pravilne slovenščine in ne srbohrvaščine, temveč kvečjemu neko neužitno mešanico, kakršno piše danes naše »nacionalistično« časopisje. Sploh so z jezikovnim poukom pri nas zadnja leta naravnost neverjetno abotničali. Čeprav imamo z Nemci skoro 200 km in z Italijani skoraj 150 km skupne meje ter nas tesno vežejo na ta dva naroda stoletne kulturne in gospodarske vezi,² smo po prevratu vendarle iz neke popolnoma izgrešene nacionalne sentimentalnosti izrinili iz naših šol nemščino skoro popolnoma, italijanščine se pa še sploh nikdar poučevalo ni, zato smo pa vpeljali — francoščino, ki je ogromna večina učencev po vstopu v življenje niti slišala ne bo nikdar več. Da, prav umestno bi bilo ugotoviti, kdo je poveril našim šolskim »reformatorjem« te kompetence, oziroma kdo je te samovoljne eksperimente sankcioniral?

Kakor so pa na eni strani mnogo preveč hiteli z ustanavljanjem novih in novih zavodov ter jih »reformirali« v čisto napačni smeri in obliki, smo pa dobili na drugi strani mnogo, mnogo premalo in še to tako nepopolno, da niso še zamašene niti najbolj zevajoče vrzeli. Že enkrat sem podčrtal v tej reviji,³ da je »naša rešitev in naša moč edinole v tem, da ustvarimo, razvijemo in okrepimo naš obrt in našo industrijo, kjer bo dobila ona polovica našega naroda, ki se ne more preživljati zgolj s poljedelstvom, kruh« in čeprav me je za to nek časnik prav ordinarno opsoval,⁴ ponavljam to iznova, le s tem dodatkom, da moramo napeti prav vse sile, da dvignemo tudi naše kmetijstvo na čim najvišjo stopnjo. Vse to je pa mogoče le z intenzivno razvitim in smotreno urejenim strokovnim šolstvom. Če pogledamo priloženo razpredelnico s te strani, nam kaže sicer na prvi pogled še nekaj številčk, vendar je dejansko stanje tega šolstva vse poprejšnje zadovoljivo. Obrtno nadaljevalne šole, ki so po svoji kvaliteti in kvantiteti že itak močno zaostale, skoraj nikdar ne vedo, če bodo jutri še obstojale, na tehniški srednji šoli je stalno ogrožena eksistenca enega

² Glej mojo razpravo »Nemščina in srbohrvaščina« v »Popotniku«, l. 1920, str. 181.

³ Glej moj članek »Naš velesejm« v »Socialni Misli«, l. 1924, str. 187.

⁴ »Kmetijski list«, l. VI. št. 46 z dne 29. okt. 1924.

ali drugega oddelka, kmetijsko šolstvo, po številu absolutno nezadostno in organizirano brez pravega sistema, životari vprav prevžitkarsko življenje, specialno kmetijsko, obrtno in industrijsko šolstvo je pa pri nas še komaj poznano in merodajni činitelji očitvidno niti ne čutijo ne nobene potrebe po njem. Dočim bi morali žrtvovati pri nas vse, da usposobimo v inozemstvu mlade moči za vse mogoče specialne panoge, ki bi potem doma organizirali in vodili to šolstvo, pogosto še nezadostno kvalificiranih pomožnih učnih moči ne honorirajo sproti in zadostno tako, da je celo to bore malo strokovnega in specialnega šolstva, kar ga imamo, po večini komaj skromen surogat, ki le markira to, kar bi moralo biti zenica našega očesa.

Vzrok tem desolatnim razmeram v našem šolstvu je, kakor že omejeno, v prvi vrsti to, da je bilo iz šolske uprave docela izrinjeno direktno sodelovanje ljudstva, radi česar je šolstvo tudi nujno moralo izgubiti neobhodno potrebno organsko zvezo z dejanskimi razmerami in potrebami ljudstva. Pri delu naših šolnikov se že dolgo povdarja zahteva, da naj vodijo šolstvo šolniki, a že dosedanja praksa je menda dovolj jasno dokazala, da so ga ravno šolniki prav korenito zavozili, če pa preide celo v roke politikujočih šolnikov in politikov, kakor se nam zadnje čase obeta, bo pa doživelo prej ali slej pravo pravcato katastrofo. Šolnik je in mora ostati zgolj strokovni svetovalec in izvrševalni organ, gospodar šolstva mora biti pa slejkoprej ljudstvo samo, kateremu je šolstvo tudi namenjeno. V tem pogledu naše šolstvo in njegova uprava naravnost kričita po korenitih reformah, ki jih je treba za vsako ceno in čimprej izvesti kajti te so pogoj rešitve iz sedanjega nezdravega stanja. Šolstvo ni in ne sme biti samo sebi namen, še manj seveda eksploatacijski objekt politikov, temveč ima opravljati v celokupnem življenju in razvoju naroda tako velevažne funkcije, da mora tudi narod sam obdržati vso in direktno ingerenco na šolstvo in njega upravo.

Podobno kakor z učnimi, je tudi z vzgojevalnimi nalogami našega šolstva, če ne še slabše, kajti vse kaže, da s tem nihče niti resno ne misli ne, čeprav bi morale stati popolnoma v isti vrsti kakor učne. To nam na eni strani med drugim prav lepo dokazuje odkrito nasprotstvo do humanističnih gimnazij, na drugi strani pa vsa smer, v katero se tira naša šola. Današnja naša šolska »vzgoja« je enostavno brez vsakega etičnega fundamenta, brez katerega je pa kaka resnična vzgoja sploh nemogoča in kar je najbolj značilno, naši šolniki niti potrebe po kaki jasni in trdni etični podstavi ne čutijo. Vso to notranjo praznoto današnje šolske vzgoje se skuša sicer zamašiti z nekim meglenim in frazastim naciona-lizmom in etatizmom, ki je pa v vsakem pogledu najbolj plitko nadomestilo za omenjeno etično podstavo, ker se ne da zgraditi na to prav ničesar drugega kot kvečjemu nacionalni šovinizem, ki ga pa niti najmanje ne potrebujemo. Da je tako stanje nevzdržno, je jasno in ker utegnemo že v par letih dobiti nov šolski zakon, bo treba kmalu tudi to vprašanje prav do dobrega razčistiti. In če hočemo priti v tem pogledu res na čisto, bo

treba poseči prav h korenini vsega šolskega vprašanja, s katerega je ta problem edinole mogoče načelno razpravljati in zadovoljivo rešiti, to je: Ali je otrok last države (družbe) ali staršev? That is the question!

Angelik Tominec:

Neomejeno kopičenje bogastva dovoljeno?

V članku »Ali je bogastvo moralno indiferentno?«¹ je bilo med drugim omenjeno, da postane lahko tudi že sama množitev ali kopičenje posesti ali bogastva sploh kot taka nemoralna. V podkrepitev te trditve sta bili navedeni tudi dve mesti Tomaža Akvinskega, kjer govori o prevelikem bogastvu, ki mu je nemoralno, ker je v nasprotju z redom pravičnosti. »Lakomnost more zaznamovati,« tako pravi sv. Tomaž, »nezmerčnost glede zunanjih reči na dva načina. Prvič neposredno, kar se tiče njihovega sprejema (pridobitve) in posesti, da namreč človek več pridobi ali obdrži (poseduje), kakor gre, in v tem smislu je to naravnost greh zoper bližnjega, kajti v zunanjem bogastvu ne more imeti en človek preveč, ne da bi imel drugi premalo, ker časne dobrine ne morejo biti istočasno v posesti mnogih«. (S. th. 2, 2 q. 118 a. 1 ad 2.) Enako, ko govori o pravičnosti, pravi: »Zato iz razdelitve stvari in njihove prilastitve, ki izvira iz naravnega prava, ne sledi, da bi ne bilo treba pomagati s tem premoženjem revežem. Zato premoženje, katerega imajo nekateri preveč, po naravnem pravu spada revežem za njih vzdrževanje« (S. th. 2, 2 q. 66 a. 7).

Z ozirom na to se mi predočuje,² da se glede navedenih mest iz sv. Tomaža motim, češ da jih nisem tolmačil v zvezi z vso teorijo sv. Tomaža o lastninski pravici. »Sv. Tomaž«, se glasi dotični ugovor, »loči lastnino in rabo lastnine, imetje in porabo dohodkov iz imetja. Zasebna lastnina je upravičena — komunizem ne bi bil priden —, toda glede porabe mora biti, kakor da vlada komunizem, t. j. človek mora od svojega imetja

¹ »Soc. Misel« III., 1924, p. 17. Vprašanje o moralni indiferenci bogastva smatram za rešeno. More biti sicer človeški dej istočasno konkreten in abstrakten po abstrakciji, kakor pravijo »precisio«, in v tem smislu pravi g. dr. Jos. Turk v »Vzajemnosti« III., 1924, p. 53: »Šele če promatramo konkretno bogastvo pod določenim moralnim vidikom, šele potem ni vseeno, ali ga poseduje na moralno dober ali slab način.« — Moralni vidik je po mojem mnenju dovolj določen s tem, da je bila resolucija predlagana pri socialnem odseku katoliškega shoda, ki ima praktičen pomen za življenje in ni nobena vadnica za zgolj šolsko ostroumnjenje. K članku bi omenil le to, da večina katoliškega slovenskega ljudstva nima pojma o dvojni abstrakciji, ter bi vsaka resolucija, ki ne bi govorila o čisto konkretnem bogastvu, četudi bi bila prav mišljena, odveč, kajti na abstraktno bogastvo v socialni borbi nihče ne misli. Mnenja sem tudi, da osebni napadi k »jasnosti pojmov«, o kateri razpravlja g. dr. Turk, prav nič ne pripomorejo.

² »Socialna Misel«, III., 1924, p. 70 nsl.

rad dajati drugim v potrebi. Ker so materialne dobrine za vse in je šele drugotno uvedena razdelitev posesti, da bi zemlja s svojimi dobrinami bolje služila prvotnemu namenu, radi tega je človek po naravnem pravu dolžan iz preobilja svojih dohodkov dajati splošnosti za kulturne in humanitarne namene, posebej za uboge. Toda ubogi nimajo določene pravice do določenega deleža teh dobrin, gospodarjenje s tistim preobiljem je marveč prepuščeno vsakemu posamezniku. Zato je tudi dajanje glede na posameznike po sv. Tomažu dejanje ljubezni, ne pa zahteva pravice.«

To je v bistvu nauk sv. Tomaža Akvinskega o lastninski pravici, o katerem se trdi, da nasprotuje mojemu tolmačenju zgoraj omenjenega drugega citata. Meni se zdi, da temu ni krivo moje tolmačenje. Upoštevati moramo namreč čas, v katerem je sv. Tomaž pisal in vire, katere je rabil, kakor sem to že poudaril v svojem članku: Nauk sv. Tomaža Akvinskega o bogastvu.³ V nauku cerkvenih očetov je od Klemenca Aleksandrijskega do Izidorja prevladovalo načelo, da je po naravi vse skupno, šele po grehu je namesto tega stopila zasebna lastnina. Poleg tega so smatrali lastnike zemeljskih dobrin nasproti Bogu le za upravitelje, katerim je poverjena skrb za potrebne brate.⁴ To je bila dediščina, katero je sv. Tomaž prevzel od cerkvenih očetov. Od Aristotela je prevzel umstveno utemeljevanje zasebne lastnine.⁵ Kakšne pa so bile takrat časovne razmere, je znano. Vladal je fevdalizem, ki je spričo neurejenih pravnih razmer razumljiv, saj državna oblast še zdaleka ni bila tako urejena kakor dandanes. Kapitalizma v današnjem pomenu besede pa takrat še ni bilo. Spričo teh elementov, ki so vplivali na Tomaža in njegov nauk o zemeljskih dobrinah, je razumljiv njegov izrek o božanstvenosti bogastva, kakor tudi o veledojnosti (*magnificentia*). Vplivu cerkvenih očetov je pa pripisovati njegova omejitve zasebne lastnine, da »mora človek od svojega imetja rad dajati drugim v potrebi«. Iz tega je razvidno, da je dozdevno nasprotstvo med teorijo sv. Tomaža o zasebni lastnini in gori omenjenim citatom povsem lahko razumljivo iz kompromisa, ki ga je sv. Tomaž napravil med imenovanimi činitelji. Citat ne samo ne nasprotuje teoriji Tomaževi o lastninski pravici, ampak je le logična posledica iste. Sad tega kompromisa je ločitev med lastnino in rabo lastnine. Ločitev bogastva kot obilja produkcijskih sredstev in bogastva kot obilja produktov in dohodkov pa se mi zdi za časovne razmere sv. Tomaža preuranjena, ker kapitalizma v modernem pomenu besede takrat še niso imeli. Te ločitve pri Tomažu ni našel niti Schilling, čeprav bi jo bil rad.⁶

Zdi se mi celo, da moje naziranje bolj odgovarja nauku sv. Tomaža, kakor nasprotno. Po nauku Tomaževem, kakor se to priznava od nasprotne strani, so materialne dobrine za vse in je šele drugotno uvedena razdelitev posesti, da bi zemlja s svojimi dobrinami bolje slu-

³ »Socialna Misel«, III., 1924, p. 174—178.

⁴ Prim. Schilling, Die Staats- und Soziallehre des hl. Th. v. A., p. 214.

⁵ »Socialna Misel«, III., 1924, p. 72.

⁶ Schilling, l. c. p. 220.

žila prvotnemu namenu«. Malo pozneje pa se pravi, da »ubogi po sv. Tomažu nimajo določene pravice do določenega deleža teh dobrin, gospodarjenje s tistim preobiljem je marveč prepuščeno vsakemu posamezniku«. Ali so morda ubogi izvzeti iz tistih, o katerih je prej govor, »da so materialne dobrine za vse«? To vsekakor ni verjetno. Če pa niso, kakšno pravico imajo do teh dobrin? Pravice na podlagi pravičnosti ne, saj ravno temu ugovarjajo vsi moji oponenti. Ali imajo pravico na podlagi ljubezni? Ta slednja je prepuščena vsakemu posamezniku, in kakšna je taka pravica, vsakdo ve. Določene pravice do določenega deleža teh dobrin nimajo, torej imajo nedoločeno pravico do nedoločenega deleža. Kakšna naj bi bila ta pravica, to mi je v resnici nejasno. Bolj pravilno se mi zdi, če rečemo, da imajo tudi ubogi pravico do določenega deleža (stanu primerno), pravična razdelitev posesti oz. dobrin, je pa stvar države, ki ima skrbeti za splošni blagor. Samo po sebi umevno se mi namreč zdi, da nima vsakdo pravice si tebi nič meniti nič prilaščevati svoj delež, ki mu gre, oziroma o katerem se mu zdi, da mu gre.

Tomaž sam pa uči, da je dolžnost vladarjeva (kar velja za vsako vlado), da nastopi proti vsem materialnim, socialnim in npravnim zlom s stališča splošne blaginje. In da je moderni kapitalistični gospodarski red socialno zlo, o tem nihče ne dvomi. Kakor se mi zdi, se istemu zaključku približuje tudi g. dr. A. U. ko pravi, da je »dajanje glede na posameznike po sv. Tomažu dejanje ljubezni, ne pa zahteva pravice«. Malo pozneje pa priznava, »da sv. Tomaž zadnjih konsekvenc iz svojega nauka o lastninski pravici ni izvedel. Namreč: ako so materialne dobrine po naravnem pravu namenjene za vse, a dejansko ob kakem gospodarskem redu (ali bolje neredu) temu namenu morda ne služijo več, tedaj se ne zdi več smotno in naravnemu pravu primerno, če se »dispensatio« popolnoma prepušča samovolji posameznikov. Zahteva naravnega prava je marveč, da socialna oblast poseže vmes in izvede reforme, ki spravijo gospodarstvo zopet v skladje s prvotnim namenom materialnih dobrin«. Iz tega se vidi, da g. dr. A. U. sam dopušča, da navedeno načelo sv. Tomaža o samovolji posameznikov prepuščenem dajanju ne more biti tako absolutno veljavno za današnje čase. Današnjih razmer Tomaž — kar je povsem naravno — pač ni mogel predvideti.

Po mojem mnenju se g. dr. A. U. moti glede prvega zgoraj omenjenega citata, ki je vzet iz poglavja o lakomnosti (Habsucht; slovenska beseda ni točna). G. dr. A. U. vidi in povdarja lakomnost v pomenu skoposti, v kateri besedi opazamo kot glavni znak grabežljivost in brezplodno kopičenje bogastva. Zato prevaja Tomaževe besede »acquirat vel conservat« z »grabi in drži«, kar se mi ne zdi točno. Te ostrine ni opaziti pri Tomažu ne v teh besedah, katerih točna prestava se glasi: »pripadi ali obdrži«, nasprotuje pa tudi njegovemu utemeljevanju, ki se giblje v povsem drugi smeri. Zemeljske dobrine po nauku Tomaževem niso same sebi namen, ampak imajo svoj namen v človeku; kar je teh

dobrin v naravi, stoje pod človekom in so zanj ustvarjene. Gotovo je, da so te zemeljske dobrine potrebne k nepopolni sreči, v kolikor jo človek more doseči s pomočjo svojih naravnih moči in zmožnosti, pa le v kolikor so sredstva in orodja k sreči, ki obstoji v vaji čednosti. Bogastvo stoji v razmerju z ekonomsko umnostjo, ki ima voditi hišo ali družino, ne kot zadnji cilj, ampak le kot sredstvo. Zadnji cilj ekonomske umnosti pa je prav zapopadeno resnično splošno blagostanje družine. Ker imajo torej zemeljske dobrine svoj bližnji in zadnji namen, zato morajo stati v gotovem razmerju do njega. Posebej, kar se tiče določitve bližnjega namena, obstoji dobro vedno v pravi meri, če je preveč ali premalo, nastane zlo. Človek se torej mora za zemeljske dobrine prizadevati v pametni ali namenu odgovarjajoči meri; značaj teh dobrin je, da služijo namenu. To se zgodi tedaj, če si jih človek prizadeva pridobiti le v toliko, v kolikor so potrebne za stanu primerno življenje. Iz prekoračenja te mere nastane greh, ki obstoji v tem, da hoče kdo na prekomeren način zase pridobiti ali obdržati zunanja sredstva ali zemeljske dobrine sploh.⁷ Tako utemeljuje Tomaž greh lakomnosti. Ost utemeljevanja sv. Tomaža torej ni naperjena v prvi vrsti ali izključno na to, da lakomnež »grabi in drži«, ampak na to, da prestopa opravičeno mejo pridobivanja. Logično iz tega sledi, da so neke meje, preko katerih bi bilo bogastvo nemoralno ali zlo. Na prav tak način tolmači sv. Tomaža tudi znani Schilling, ki ga »Vzajemnost« sama priznava kot avtoriteto v razlaganju Tomaževega nauka.⁸

Jasno pa je, in to prav rad priznam, da Tomaž nikjer ne določa, kje je tista meja, preko katere se ne sme iti, in katere matematično natančno pač nikoli ne bo možno ugotoviti. Prav to je problem, katerega bi bilo treba rešiti in ki je rešitve tudi nujno potreben. Vsaj to mi moji oponenti gotovo priznavajo, da se moderni, sodobni kapitalizem nikakor ne drži meje, ki jo v neki meri stavi Tomaž, da bi namreč stremil za časnimi dobrinami le v toliko, v kolikor so potrebne za stanu primerno življenje.

Sv. Tomaž torej, mislim, ne samo ne nasprotuje, ampak celo potrjuje našo idejo o mejah pridobivanja zemeljskih dobrin. To isto potrjuje tudi človeški razum sam. Človek ima pravico do svobode. Nihče mu ne sme kratiti pravice do te svobode. Ta pravica, ki je izraz človekove pravice do osebnosti, je neoddatna.⁹ »Splošno načelo je,« pravi Cathrein,¹⁰ »da ima vsak pravico samostojno in svobodno se odločevati, če le ne krši pravic drugega, tako, da mu tega nihče ne more braniti, kdor se ne more spričati z oblastjo, dano mu od Boga. To oblast pa mora dokazati. Po naravi so vsi enaki, torej se ni mogoče sklicevati na človeško naravo. Človek si torej sme svobodno voliti bivališče, voliti si svobodno poklic,

⁷ Ravnotam, p. 210—212.

⁸ l. c.

⁹ Prim. dr. Aleš Ušeničnik, Sociologija, p. 80—87.

¹⁰ Moralphilosophie⁶, Freiburg 1911, II., p. 104.

svobodno se ženiti, izobraževati se, družiti se z drugimi i. t. d.« Svoboda je človeku prirojena pravica, četudi moramo priznati, da se zavest po potrebi svobode v človeku še nikdar ni tako silno razvila, kakor v današnjih časih. Prav iz tega vzroka je pa tudi jasno, da si popolne svobode dandanes ne moremo niti predstavljati brez gotove množine zemeljskih dobrin. Dokaz temu so borbe za svobodo pri posameznih narodih (Irci, Indijci, Egipt i. t. d.) in borbe za košček zemlje v malone vseh državah (Rusija, agrarna reforma). Jasno je torej, da spada svoboda človeka k prvotnemu, neoddatnemu pravu (*ius primarium*). Prav tako jasno pa je, da spada lastninska pravica, katere z omejitvijo bogastva nikakor ne mislimo tajiti, k drugotnemu občnemu pravu (*ius gentium, secundarium*). To priznava dr. A. U.¹¹ in tudi Schilling.¹²

To velja za vsako bogastvo, naj si že delamo razliko med obiljem produkcijskih sredstev ali ne. Tudi če bi priznali to razliko, bi na stvari sami to ničesar ne spremenilo. Dr. A. U. sam priznava, da so po nauku Tomaževem materialne dobrine za vse in je šele drugotno uvedena razdelitev posesti, torej ostane načelo omejitve, kadar isto zahteva splošni blagor, neokrnjeno. K materialnim dobrinam, ki so za vse, spada namreč po mojem mnenju tako bogastvo kot obilje produkcijskih sredstev, kakor bogastvo kot obilje produktov in dohodkov.

Še jasnejše bo to razvidno iz zgleda. Vzemimo slučaj, da bi kak grof v dobi fevdalizma, recimo v XI. stoletju, dobil v fevd vso Slovenijo in bi jo obdržal do današnjih časov. Po tedanjem pravu so bili vsi redko naseljeni prebivalci njegovi podložniki. On je izvrševal nad njimi, sodno in upravno oblast, dajal jim je posamezne kose v najem, je čistil gozdove in bil z eno besedo izvrsten gospodar. Tekom stoletij bi seveda ta zemlja dobila vedno gosteje prebivalstvo, toda po srečnem naključju bi v grofovski rodbini vedno vladali pošteni, dobri gospodje, ki bi umevali vse časovne potrebe in šli v vsem podložnikom na roko, bodisi glede šol, glede raznih socialnih naprav i. t. d. tako, da bi jim ničesar ne manjkalo, kakor le svobode, v toliko, da bi za svojega neposrednega gospodarja morali priznati grofa. Kljub temu pa najemniki niso zadovoljni, oni hočejo biti s v o b o d n i, neodvisni, in hočejo imeti svoj kos zemlje, ker brez lastnega kosa si dandanes svobode sploh predstavljati ne moremo. Vprašanje je sedaj, ali je grof dolžan z moralnega (ne s socialnega) stališča odstopiti nekaj zemlje najemnikom, ker je kvantitativna posest v tem slučaju moralno slaba? Da, je dolžan! Premisliti mora, da je razdelitev posesti drugotnega prava, po prvotnem pravu pa je zemlja skupna lastnina vseh ljudi. Tudi je popolna svoboda, ki si je v tem slučaju in v današnjih časih sploh ne moremo misliti brez kosa zemlje, prvotnega prava. Drugotno pravo poedinega grofa (namreč njegova lastnina) se mora umakniti prvotnemu pravu množice ali z drugimi besedami zasebno dobro

¹¹ »Socialna Misel« I. c.

¹² I. c. p. 218, 219, 235.

se mora umakniti splošnemu blagru. Ako bi grof ne razdelil posestva, bi grešil proti naravnim pravicam, četudi bi bil drugače še tako dober do najemnikov, ali bi jim celo čisto zastonj dajal zemljo v najem.

Prav isto se lahko zgodi dandanes. Na podlagi današnjega kapitalističnega družabnega reda si lahko posamezen človek ali skupina (recimo Stinnes, Rockefeller, Morgan i. t. d.) pridobi ves petrolej, ves premog, vse banke na svetu i. t. d. in nihče se mu ne sme upirati, ker si to lahko pridobi pošteno in nihče bi ga po mnenju mojih oponentov ne smel obsojati. Cele množice in ljudstva in pokrajine, končno ves svet, bi postale odvisne od njega ali njegovega koncerna. To se pa gotovo upira moralnemu dostojanstvu vsakega človeka. Svoboda je človekovo naravno pravo in kadar kapitalizem postane socialno zlo, tedaj mora in more država poseči vmes v zaščito splošnega blagra. In to je, kar smo hoteli dokazati. Na kak način seve bi se ta omejitve kopičenja bogastva polagoma dala doseči, to je drugo vprašanje, ki spada drugam.

Prav nam daje tudi zgodovina, ki se tudi tukaj pokaže kot učiteljica življenja. Na najbolj idealen način je bil naš problem rešen v Mojzesovi postavi, katero so imeli spolnovati Izraelci. Vsako petdeseto, takozvano jubilejno leto je prešla vsa posest, kakor tudi hiše levitov, ki so bile prodane, nazaj v roke prvotnih lastnikov brez povrnitve kupnine. Predaja je bila tedaj dejansko le v najem-dajanje, zaradi česar je bila tudi kupna cena različna po večji ali manjši oddaljenosti od prihodnjega jubilejnega leta. To leto so morali biti oproščeni tudi vsi izraelski sužnji, katerim so bili na tak način odpuščeni vsi dolgovi. (Lev. 25, 2—7.) Kakor hitro pa so pod Davidom in še bolj pod Salomonom začeli Izraelci zemarjati to postavo, se je začela med njimi nezadovoljnost, ki jo je rodilo obubožanje na eni strani in prekomerno kopičenje posesti na drugi strani, ki je privedlo izraelsko enotnost do razpada.

Prav isto opazamo v rimski državi. Bila je močna vse dotlej, dokler se ni pričel prepad med bogatimi patriciji in obubožanimi plebejci, ki je privedel, speljan do viška, velikansko rimsko državo do propasti. Čisto isto se bo zgodilo z moderno državo, kar mora biti jasno vsakomur, naj je pristaš Spenglerjeve teorije o propadu zapada ali ne.

V srednjem veku je krščanstvo, ki je imelo tedaj neprimerno večji vpliv na vse življenje kot dandanes, ta prepad kolikor toliko omiljevalo. Svoj del k temu je nedvomno prispevalo izvrstno urejeno cehovstvo in pravno takrat kolikor toliko opravičljivi fevdalizem. Čim bolj pa je začela ginevati vera, posebno v imovitejših slojih, in je nastopila uprav poganska dobičkaželjnost in pohlep, vidimo, da se stara rana zopet širi in grozi ter povzroča vedno nove abscese (revolucija v Rusiji i. t. d.). Rana je tu in tudi vsakemu nepristranskemu opazovalcu razmer vedno bolj vidna. Treba je torej nujno odpomoči. Tu pa ni druge poti, nego da se najde meja, kdaj postane kopičenje materialnih dobrin zlo čisto po prekrasnem načelu sv. Tomaža, da »v zunanjem bogastvu ne more imeti en človek preveč, ne da bi drugi imel premalo.« S tem

bo prizadet kapitalizem kot sistem, prizadet pa seveda tudi posamezen kapitalist, naj je potem njegova subjektivna krivda (o kateri sociolog sploh ne razpravlja) večja ali manjša ali pa je sploh ni. Dobro vemo, da je posamezni kapitalist v posameznih slučajih lahko čisto brez krivde, če na podlagi sedanjega kapitalističnega reda obogati. V sedanjih razmerah sloni to obogatjenje na povsem pravnih načelih. Toda s tem še ni rečeno, da morajo ta sedaj pravna načela ostati za vedno pravna. Tudi suženjstvu se svoj čas ni bilo možno ustavljati, bilo je po tedanjih pravnih načelih pravilno. Toda bi li mogel dandanes kdo reči, da je suženjstvo moralno indiferentno? In da ni direktno obsodbe vredno? Ravno tako, kakor se je pravni in moralni pojem o suženjstvu potom krščanstva po načelu svobode, ki je človeško naravno pravo, polagoma ukinitil, tako se bo moralo tudi načelo, ki je dandanes pravno neoporečno, umakniti načelu, ki je izrekel Leon XIII.: »Najgotovjša resnica je, da bogastvo držav ne pride od drugod, kakor od dela delavcev.« To načelo z vsemi njegovimi posledicami bo moralo spodriniti sedaj veljavno načelo, da je kapital tisti, ki nese.

Dr. Nikolaj Preobraženski, lektor na vseučilišču:

Med Azijo in Evropo.¹

Z državnimi nauki evrazijcev se druží njihova posebna filozofija, katero sta obdelala P. Suvčinski in G. Florovski. Zadnji začénja z ugotovitvijo pogojnosti vsega, kar imenujemo kultura. Mi ne moremo tako enostavno razdeliti svet na barbare in nebarbare, kakor so to storili stari Grki. Ali ni veljala tisti čas samo za Nemce Heglova trditev, po kateri je bil Gemüth nemške rase najvišja točka razvoja svetovnega razuma? In Florovski skoraj dobesedno ponavlja v sofijskem zborniku evrazijcev besede M. Herschensohna, katere sem navedel v zadnjem članku,² dasi takrat še ni mogel vedeti, da je izšlo v Moskvi »Dopisovanje med dvema kotoma«. To je nad vse važen dokaz enotnosti ruskega mišljenja doma in v prognanstvu. »Stara tla so prepojena s spomini, in nove klice si morajo prebiti pot skozi tesno množico trhljih starih trav. Teža stoletnih pridobitev, podedovanih predsodkov, uresničenih in lažnivih upov tišči in nadleguje spomin.« Enotna »kulturna tradicija« je sad domišljije. Zgodovina gre skokoma, in ruska svinga ponovi nagli ameriški razvoj. Ameriška samozavest se izraža, ne v kapitalizmu, marveč v demokratični prostosti, in James je njen prerok. Sedanja ponosna Amerika je prestala dolgi boj za osebno neodvisnost in proti nestrpnosti: od Franklina in Emersona do Jacka Londona. Tudi ruska revolucija, piše Suvčinski, je svetovni dogodek, ne socialno-političnega, pač pa predvsem nacionalno-metafizičnega značaja. Ustvarila bo novo razmerje med ljudmi s tem, da utemelji osebno prostost. Kasarenski komunizem tu nima ničesar opraviti. — Evrazijci so načelni sovražniki socializma, in njih pričakovanje je polno slovnofilskega mesianizma. Suvčinski poudarja rusko lastnost ponižanja, samozatajevanja predvsem, kar se zdi vzvišeno. Isto se je zgodilo sedaj z evropsko ku'turo. Zapad se ne bi zmenil za komunizem, toda se boji srda nekdanje kolonije. Narod je neusmiljeno izgnal blede razumništvo, katero ga je vodilo po zavoženi poti,

¹ Glej članek istega avtorja v št. 9+10, 1924.

² Glej »Soc. Misel«, št. 1, l. 1924.

ne da bi videlo domače zakladnice. Komunizem je zadnji krik besnih teoretikov in se bo sam razkrinkal. Boljševiški diktatorji so prišli na krmilo le zaradi tega, ker so spretno izrabili ljudsko nezadovoljnost in pohlevnost. Boljševizem ni slučajnost in se bo tudi držal, dokler množica ne opusti svoje sedanje maščevalne neusmiljenosti. »Revolucija veliko uniči in pogubi, toda — kako naj to vemo? — mogoče je tudi, da se ustvari pod krinko strašnih let nekaj globokega, novega... Takrat pozdravimo strašen preobrat kot veliko revolucijo kulture.« — Florovski je zame bolj prepričevalen nego ostri Suvčinski, ker kaže manj sovraštva napram Evropi in tudi bolj podrobno označi svoje ideale. On nam poda sliko nepretrganega mističnega nacionalnega razvoja od Atona in Thebaide preko Gogolja do zadnjega ruskega svetnika Serafima in Dostojevskega. Drugo strujo v ruskem narodu so tvorili »sužnji gospe Evrope«, ki so gojili sovraštvo do »neznanstvenih označb«, brezverstvo, so malikovali pred znanostjo in pripravili prihod komunizma.³ Rešila bo Rusijo seveda prva struja. Florovski označuje vzroke usodne krive evropske kulture, citira Schellinga (*Selbstversetzung und Verzweiflung der Vernunft*) in ugotavlja notranje sorodstvo dolge vrste židovskih filozofov, Spinoze, Mendelsohna, Marxa, Husserla, Bergsona, Weiningerja, Ed. Bernsteina i. dr. Zapadna Evropa ne pozna Boga nove zaveze, usmiljenega in blažega Očeta. Rimski katolicizem je po njem poln juridične neizprosnosti, njegov teološki sistem se je ustvaril na temelju Aristotelove logike in Justinianovega kodeksa. Katoličani so si ustvarili svojega trdosrčnega Boga-sodnika, ki je le varuh svetovnega reda. Zato stoji Rusija od časa VI. Solovjeva izven ozkih mej evropskega duha in pričakuje notranjega preroda. Ruska revolucija je zaključek vsega predhodnega razvoja. Njen plamen ne bo le sežgal prejšnje »Velike Rusije«, temveč bo tudi očistil rusko dušo. Po prestanem nasilstvu se povrne Rusija k starinski izvorni narodni kulturi. Bodoča Rusija bo stala v znaku pravoslavja. Samo cerkev reši Rusijo iz zagate, kamor jo je spravilo delo Petra Velikega. Florovski si predstavlja prerajeno domovino kot teokracijo. Inteligenca in ljudstvo pričneta pod cerkveno kupolo novo strogo življenje, in — tako doda Suvčinski — ne zapadeta mističnemu iskanju, temveč pričneta boj proti »Pohujševalcu vseh krščanskih narodov.«⁴

Evrazijska mistika je nejasna. Krščanstvo je temelj vse evropske kulture. Evrazijski niso dosledni, če govorijo o evropski krizi, toda mislijo, da zgodovinska vloga krščanstva še ni končana. Suvčinski enostavno trdi, da v bodoči verski Rusiji ne bo mogoč protest ali upor posameznika, ker bo vse zedinila Cerkev. S tem še ni dokazano, da dosledni evrazijski individualizem ne skriva v sebi kali bodočih preprirov... Razpoložljivi prostor mi ne dovoli podati kritike cele razsežne koncepcije evrazijscev že z ozirom na številna protislovja, ki jih vsebuje. Kakšno mesto zavzema v vrsti novih ruskih struj? Nauk o posebnosti, samostojnosti Rusije je slovanofilskega izvora. Prepričanje, da bo razodela Rusija vsemu svetu novo vsečloveško resnico, je sorodno neoslovanofilskemu ruskemu mesianizmu. Toda v nasprotju s slovanofili nočejo evrazijski določiti vsebine bodoče ruske kulture, in jo tudi ne istovetijo z gotovimi oblikami iz življenja ruskega ljudstva. Tudi nacionalna zavest evrazijscev je prav posebna in ne popolnoma slovanska. Kakor je ugotovil prof. Struve, ne manjka vsaj dosedaj evrazijscem zdravega kulturnega konservatizma,⁵ njih sličnost z nacionalnimi boljševiki je torej povsem zunanja, površna. Komunisti (Kamenev, Preobražen-

³ Kot zgodovinar moram pripomniti, da so se učili slovanofili in zapadniki v rešnici pri istih zapadnih filozofih. Belinski, Herzen, Bakunin i. dr. so ravno tako pristni Rusi kakor Aksakovi in Homjakov. Florovski si poenostavi zgodovinsko sliko. N. P.

⁴ Članki P. Suvčinskega: Moč slabotnih. Epoha vere. Tipi ustvarjenja. — Članki G. Florovskega: O nezgodovinskih narodih. Prepadi in vezi. Zvijazče razuma.

⁵ P. Struve: Preteklost, sedanost in bodočnost. Ruska Misel, 1922, knj. I.

ski) učijo sicer, da je zedinil Ljening proletarsko zapadno revolucijo in duha vzhodnoruskega puntarja. Preobraženski trdi, da vsebuje Ljeningova oporoka zapoved »dvigniti potlačene kolonijalne in azijske narode ter poteptati z njih pomočjo trdnjave svetovnega kapitalizma«. Evrazijski pa so sovražniki socializma in torej povsem nasprotni komunistom. Ogorčenje, s katerim je sprejela ruska emigracija evrazijsko »priznanje revolucije«, nas ne sme motiti. Mi smo že govorili o kritiki, katero je izzvalo Florovskemu sorodno eshatologično razpoloženje pri Herschensohnu. Prof. Bilimovič trdi v svoji že omenjeni kritiki, da evrazijski nacionalizem žali njegovo rusko prepričanje, ker se on čuti kot evropca in noče biti napolazijec. Evrazijski mesianizem v letih, ko se dogajajo na Ruskem slučajni ljudojedstva, mu je smešen. Rusija se mora otresti komunistov in nadomestiti uničeno kulturo, za modrovanje pa ni časa. *Primum vivere, postea philosophari.*⁶ — Slična kritika seveda le žali evrazijski patriotizem in mu ničesar ne pove. Podobne napade je prestal tudi Bulgakov, o katerem smo govorili zadnjič. Glavna napaka evrazijscev je pač v tem, da niso do konca zvesti svojemu zgodovinskemu relativizmu. Evrazijski lahko imajo svoje mnenje o splošnem človeškem značaju evropske kulture, toda ne bi smeli trditi, da bo kultura njihove bodoče Evrazije absolutnega, za ves svet vzornega značaja. Ta zaključna trditev ni v skladu z zasmehovanjem evropskega nacionalizma, ki je kratkovidno smatral vso preteklost človeštva samo za pripravo v sedanje »krasno in napredno« stanje! — Utemeljitelji evrazijskih naukov izhajajo iz ruskih univerzitetnih krogov v Pragi, Sofiji, deloma Jugoslaviji, in niso mnogoštevilni, toda po njih izzvana polemika dokazuje, kako so važna vprašanja, o katerih razpravlja evrazijsko. Glavno filozofsko vrednost evrazijskih načrtov tvori iskreno prepričanje o koncu Evrope, s katerim so prožeti. Seveda oster ruski nacionalizem ustvarja pri evrazijskih povsem drugo razpoloženje, nego pri melanholičnem Spenglerju: oni so rajši veseli in se vsekakor ne bojijo bodočnosti. Razen tega so evrazijski navdušeni pristaši pravoslavja, medtem ko je Spengler brezbrizen napram krščanstvu in zaprav ne omeni njegove zgodovinske vloge. Pevdarjam to razliko, ker je bolj širokega pomena. Evrazijsci so le najbolj pogumni med slično mislečimi ruskimi filozofi in zgodovinarji. L. 1922 je izšel n. pr. v Moskvi v založbi »Bereg« kar zbornik filozofskih razprav z imenom »Ozvald Spengler in zapad Evrope«. N. Berdjajev in dr., ki so ga napisali, so nasprotniki Spenglerovega relativizma, ker verujejo v pravoslavje kot končno resnico. Spengler jim je dobrodošel samo zaradi tega, ker je razkrinkal notranjo laž Evrope, ki je nadomestila kulturo duše z zunanjo civilizacijo. Tudi ti nazori so v sorodstvu s slovanofili, Leontjevimi, Dostojevskim. Drugače so pa ti filozofi bolj zmerni. S. Frank in nam že znani F. Stepun mislita, da bo prestala Evropa svojo notranjo krizo tudi brez pomoči Azije. Človeška bodočnost je v kulturni sintezi, a ne v pričakovanju »luči z vzhoda«.

Naša ljubljanska univerza še vedno nima predavanj iz ruske zgodovine. Z ozirom na to dodam, da izhaja historičen del evrazijsstva iz novega znanstvenega delovanja. Ruski učenjaki se zelo zanimajo za vzhodno kulturo velikih poljedelskih držav, katerih življenje je bilo tako različno od individualističnega zapada. Evropske države so vedno imele političen značaj, so branile svoje meje, skrbele za mir in red, toda prepustile delo in zaslužek vsakemu posamezniku. Nasprotno so se zanimali Kitaj, Egipt in njegova učenka, zapadna rimska država, predvsem za gospodarsko življenje in vzeli posamezniku njegovo glavno imetje — delo. V tem oziru nudi rusko življenje nad vse zanimive analogije. (Prim. razprave profesorjev Hvostova, Turajeva in Rostovceva). Nova ruska zgodovina oziroma arheologija je dosegla zelo stare vezi ruske kulture z azijskimi državami, pri katerih je posredoval Kavkaz. Prof. Miller je dokazal močan iranski vpliv v ruskih narodnih pravljičah. Ruska kultura je zelo stara,

⁶ Ruska Misel, 1922, knj. VIII.

toda mi smo pozabili na njeno bogato preteklost in šele sedaj odkrivamo staro rusko umetnost (godbo, freske, ikone, vezenja, kiparstvo, arhitekturo). Carska moskovska Rusija XII.—XIV. stoletja je bila bolj znana, toda za njo se skriva še bolj zanimiva srednjeveška Rusija Kijeva, Novgoroda in Suzdalja XII. do XIV. stoletja, ki je znala ustvariti svojo lepoto na temelju bizantinskega izročila. Vsi ti zakladi so našli svoje cenilce šele v zadnjih predvojnih letih, zdaj pa je jasno tudi francoskim in nemškim strokovnjakom, da je manjkalo zgodovini srednjeveške in helenistične umetnosti nad vse važno poglavje. Stara pozabljena Rusija je presežala sosede po svojih umetniških zmožnostih. P. Muratov nam je odkril (v Grabarjevi »Istoriji ruskega iskustva«), da so iskali ruskih mojstrov za svoja naročila nemški hanzeatski trgovci. Ruski umetnik je okrasil s freskami jagelonsko kapelico v Krakovu. Ruskega izvora so menda tudi ostanki fresk v Wisby na otoku Gotlandu. V zgodnjem srednjem veku je preživela ruska kultura svoj razcvit, XVII. stoletje je doba njenega umiranja. Vprašanje je seveda, ali ni bila ta stara Rusija, »mlajša sestra Italije« (Muratov), vezana bolj na jug in zapad, nego na vzhod. Naj bo tako ali drugače, Rusi niso »mlad narod«, in njihova domovina je dežela z zelo staro kulturno tradicijo. Evrazijski so upravičeni, če trdijo, da ni mogel Peter Veliki ustvariti nove Rusije. Njih filozofija je dokaz zanimanja za rusko preteklost, brez katere se ne bo ustvarjala ruska bodočnost.

Vsi navedeni članki so izšli v treh evrazijskih zbornikih: »Iz h o d k V o - s t o k u«, Sofija, 1921, in »N a p u t j a h«, Berlin, 1922. Razen tega je izšel tudi v Berlinu »E v r a z i j s k i v r e m e n n i k«, kateri se bo lahko izpremenil pod ugodnejšimi pogoji v periodično izdajo. Posebno je izšel v Berlinu l. 1923 zbornik člankov z imenom »R o s s i j a i l a t i n s t v o«, ki — ne vem zakaj — ni označen kot evrazijska izdaja, dasi sodelujejo isti pisatelji. Avtorji »Rossije i latinstva« so se namenoma izognili vsakih zemljepisnih, narodnih in psiholoških dokazov, ter primerjajo le večno bistvo obeh Cerkva. Razpoloženje gotovih ruskih slojev je privedlo pisatelje do prepričanja, da »je prišel čas, ko se moramo aktivno braniti«. G. V e r n a d s k i zaključuje svoj pregled poizkusov zedinjenja Cerkva z besedami: »Latinci bi radi izrabili težave pravoslavnih, obenem pa se bojijo izzvati razburjenje in odpor, če se popolnoma razkrinkajo. Odtod izvira unija, kot prehodna oblika na poti k popolnemu latinstvu.« Kartašev je odločni nasprotnik vsake unije. F l o r o v s k i »odločno razločuje pravoslavje od drugih ver«. »Edino pravoslavje izraža popolnost kristjanske resnice«, dodaja I l j i n, »a rimsko katolištvo, protestantizem, socializem i. dr. so za pravoslavno vest le različne stopnje enega in istega greha proti izročilu«. G. V e r n a d s k i ugotavlja na podlagi zgodovinskega opazovanja, da je »uradna katoliška cerkev davno izgubila vsako zmožnost razločevati to, kar živi, od tega, kar je mrtvo«. Končno govori knez N. T r u b e c k o j o »pohujšljivosti misli človeškega zedinjenja Cerkva«. Resnično zedinjenje Cerkva se ne bo nikdar doseglo s sodelovanjem zgolj človeških moči. — Knjiga »Rossija i latinstvo« je izzvala izredno zanimanje in* je zdaj razprodana.

Ivan Ogrin:

Stanovanjsko vprašanje.

Poleg obleke je stanovanje ena najvažnejših človeških potreb. Vsak človek rabi stanovanje, pa naj bo preprost šotor ali pa razkošna palača.

V stanovanju se človek rodi in največkrat v njem tudi umrje. V njem preživi največ časa. V stanovanjih dožive ljudje vesele in žalostne ure življenja. Pomanjkanje pravega stanovanja — da ne govorimo o lastnem domu! — je dandanašnji eden glavnih virov moralne in socialne bede.

Spričo tega hočem tu obravnavati o navadnih stanovanjih, pričeniši z zasilnimi, pa tja do stanovanja boljšega meščana, dočim naj najnižja, nestalna in premikajoča se kakor tudi najvišja vrsta stanovanj, aristokratska, izostanejo.

Stanovanja v mestih, kjer so poslopja bolj zgoščena in prebiva velika masa ljudi na razmeroma malem prostoru, imajo precej drug značaj kot ona v kmetijskih, delavskih ali obrtniških krajih. Glavna razlika med mestom in na kmetih je pač v tem, da na kmetih prebivajo lastniki povečini sami v svojih stanovanjih, dočim so velika večina prebivalcev mesta najemniki. Tudi v okolišju večjih mest, v predmestjih ali tudi v industrijskih krajih, si zgrade delavci, uradniki ali obrtniki lastne hišice ter se tako uveljavi želja po »lastnem domu«, kar je pač najidealnejša rešitev tega tako važnega socialnega vprašanja.

Kmetsko stanovanje.

Velika večina kmetškega ljudstva prebiva po vaseh zunaj mest. Vasi so različne po velikosti sela s par hišami, imamo pa tudi vasi s par sto hišami. Kmetska hiša ali stanovanje je dokaj priprosto in malo. Iz manjše veže ali vhoda vodi v veliko sobo, katero tudi imenujejo »hišo«. V tej sobi se koncentriira vse kmetsko življenje, služi tako za obednico kakor za delavnico, kjer si kmetič popravlja pozimi svoje orodje. Pri vhodu v kotu stoji večja krušna peč, zatočišče malčkov in starih mamic, posebno v zimskem času. Če je poslopje količkaj večje, stoji ob strani hiše kamra. Ta kamra služi navadno za spalnico hišnemu gospodarju. Iz veže naprej pa se navadno nahaja kuhinja, če ni skupna z vežo, z odprtim ognjiščem, v zadnjem času pa vidimo marsikje že štedilnik za kuhanje. Iz kuhinje se navadno pride v klet ali shrambo za jedila, takozvano kaščo, ki pa tudi ni vselej poleg kuhinje. Kašča je vedno prostor, ki služi za žitnico. Iz veže na levo se navadno tudi nahaja sobica, v kateri največkrat stanujejo »stari«, ko so oddali posestvo mlademu gospodarju. Pri mnogih kmetskih hišah imajo navadno tudi po eno sobo rezervirano v podstrešju nad veliko sobo. Pri največjih poslopih je navadno ostrešje širje kot širina spodnjega zidovja, da ima tako hiša ali na vhodni ali na zadnji izhodni strani podstrešje. Gorenjska hiša ima včasih podoben podstrešek tudi spredaj. Ti prostori se običajno rabijo za drva mesto drvarnic. Zelo velike važnosti pa je pri kmetski hiši gospodarsko poslopje. Pri boljših hišah imajo vedno posebno poslopje za hlev in skedenj s kolnico, dočim se pri priprostejši kmetski hiši hlev nahaja v zadnjem delu stanovanjske hiše. V obližju hleva, ki je običajno malo poslopje zase, stoje svinjaki, ki jih naši kmetski ljudje večkrat imenujejo hlev, dočim živinskemu pravijo »štala«. V obližju hleva se navadno nahaja odprto gnojišče in tudi stranišče, največkrat leseno. Ta del uredbe gotovo ne odgovarja današnjemu času niti v ekonomskem niti v sanitarnem oziru, kar naj bode mimo grede povedano.

»Kmetski dom« znači večjo ali boljšo, navadno od drugih osamljeno kmetsko hišo z zaokroženim zemljiščem. Takih kmetskih domov imamo širom Slovenije prav mnogo, največ se jih nahaja na gorskih legah, ki so od prometa oddaljene, zlasti na Gorenjskem in tudi na Štajerskem. Tak dom je obsežen, z več poslopi za stanovanja in gospodarske svrhe. Prav mali kmetski posestniki in kajzarji, »bajtarji«, imajo male hišice, v katerih je le po ena soba, s hlevom skupaj v enem poslopiju. Kmetski delavci, ki so oženjeni, stanujejo navadno kot kajzarji, kočarji, ali v svojih, ali pa tudi v kočah večjih kmetskih lastnikov. Kmetska družina ima svoje spalnice in sicer spi moški svet navadno v hlevih in svisljih, ženski pa v veliki sobi hiše, kjer je vedno kaka postelj ali v kamrah in podstrešnih sobah. Pri boljših posestvih imajo gotovo še kako sobico za stanovanje družini.

Dasi bi se tudi kmetska hiša v tem ali onem oziru mogla in morala še izpopolniti ali preurediti, vendar v glavnem svojem namenu dobro služi, se pri-

lega kraju, navadam, ljudem in njihovim potrebam, ter je po svoji domačnosti v socialnem in moralnem oziru pravi ideal, ki ga tudi mestna palača ne dosega.

Delavska stanovanja.

Ta izraz obsega celo vrsto stanovanj. Imamo stanovanja, ki jih kako industrijsko podjetje zgradi za osobe, pri njem uslužbeno. Tu imamo navadno večji skupni spalni prostor za neoženjeno delavstvo. V obližju se nahaja kuhinja, kjer si delavci sami kuhajo. Druge vrste delavske stanovanje je za družine, katerih svojci so zaposleni v podjetju. Taka stanovanja tvorijo navadno po eno do dve sobi, kuhinja in še kaka pritiklina. Žal, da so pri nas vsa ta delavska stanovanja zelo priprosta, pomanjkljiva in neudobna, kjer se delavec s svojo družino ne čuti zadovoljnega. Napaka je zlasti v tem, da imajo ta stanovanja največkrat le eno sobo, kjer spi vsa družina. V enem poslopu je več stanovanj. Tudi so taka stanovanja navadno brez malega vrta, kar bi silno dobro vplivalo na rodbinsko življenje posameznih članov, zlasti na rodbinskega glavarja. Ta stanovanja so zidana pri nas zelo enostavno in vsled tega izpostavljena mrazu in vročini. Veliko zlo je tudi to, da so taka stanovanja last podjetja in sme delavec, oziroma njegova družina stanovati v njih le, dokler je v službi podjetja. Preko tega pa je težko priti, ker so ta industrijska delavska stanovanja le za posamezna podjetja. O kaki higienski in prilični uredbi teh stanovanj pri nas ni govora. Krasne naprave se vidijo na Češkem, v Nemški Avstriji, zlasti pa v Nemčiji, kjer so večje industrijske naprave. Tam imajo za delavstvo poleg udobnega stanovanja kar dvorane za skupne obednice, za sestanke, dalje kopalne in umivalne naprave in ambulatorje. Stanovanje za družino pa navadno tvori kuhinja in par sob. Večina so to eno do osem družinske hiše z vrtili, nikjer ne manjka vodovoda, elektrike, kopalnice in drugih higienskih naprav. V obližju takih kolonij pa so napravljena izprehajališča in igrišča za deco.

Druge vrste delavskih stanovanj ali hiš tvorijo takozvane »delavske kolonije«. Te stoje navadno v obližju večjih industrijskih mest. Tudi v ljubljanskih predmestjih vidimo take hišice, n. pr. v Rožni dolini, Udmatu, Šiški in na Ježici. To sicer niso tako izrazite delavske kolonije, kakor jih vidimo v nekaterih nemških mestih, vendar stanujejo tu povečini v eno ali dvostanovanjskih hišicah delavci, obrtniki in mali uradniki. To je pač znamenje, da Ljubljana še ni večje industrijsko središče, dasi se počasi temu približuje. Te hiše ali stanovanja imajo par sob in druge pritikline ter čedni mali vrtilček okoli hiše. Večinoma stoje prosto, so masivno zidane, žal, ponajveč s 30 cm močnim glavnim zidovjem, kar že z ozirom na naše klimatične razmere ni priporočljivo. Druša slaba stran teh hišic v okolici Ljubljane je ta, da se niso zidale pod kakšnim posebnim vidikom, temveč kar tjavendan, večkrat brez prave regulacije in nivelacije. Tudi se ni mislilo na dobra prometna sredstva, ceste, kanalizacijo, vodovod, elektriko, zvezo z mestom po cestni železnici itd. Precejšen del krivde nosi na tem bivša mestna in državna uprava, ker nista skrbeli, da se pomerij mesta Ljubljane razširi in ustvarja velika Ljubljana. Pa še sedaj se nato premalo misli.

Meščanska stanovanja.

Te moremo v glavnem razdeliti v uzidane stanovanjske hiše, kjer služi navadno del hiše, za poslovne prostore, drugi deli pa za stanovanja. Druge so izključno stanovanjske hiše, katerih precejšnji del tvorijo takozvane prosto stoječe hiše ali vile, največkrat z enim ali dvema stanovanjima. Stanovanja so prav različna. V glavnih ulicah so navadno boljša in večja stanovanja, v podprtiličju in na podstrešju priprostejša in manjša. Glede na različnost meščanskih slojev je to v redu, kajti bogatejši človek lažje plača večje in razkošnejše stanovanje kot preprost delavec ali mali obrtnik. — Malo stanovanje tvorijo navadno ena, dve ali tudi tri sobe s pritiklinami, dočim imajo razkošnejša stanovanja pet,

deset ali tudi več sob in pritiklin, ki so seveda vse obsežnejše kot one v priprostih stanovanjih. — Važna za oceno stanovanj je zlasti okolnost, ali stanuje lastnik hiše sam v hiši in je to enodružinski, to je »lastni dom«, ali pa je hiša velika z mnogimi stanovanji. V socialnem in moralnem pogledu so najbolj neugodne takozvane najemniške kasarne, kakor jih imamo tudi v Ljubljani nekaj. Praviloma ima mesto bolj trgovsko ali prometno središče, kjer se deloma nahajajo tudi stanovanja, in pa stanovanjski del mesta s prostimi stanovanjskimi hišami z vrtovi (Villaviertel). V tem zadnjem se nahajajo po večini lastni domovi, seveda se bližje mesta navadno nahajajo bogatejši ljudje, za tem pa revnejši. Tako se razdele stanovanja, če pa je tudi srečno prebivanje v njih po tem pravcu razdeljeno, je seveda drugo vprašanje.

Kakšno naj je stanovanje.

Predvsem naj je stanovanje tako, da se človek počuti v njem zadovoljnega, kolikor je to od stanovanja kot takega odvisno, kajti ne smemo prezreti, da gre marsikaj, kar se te moralne strani tiče, na račun stanovalca samega in mu pomanjkljivosti v tem oziru ne more nadomestiti tudi najudobnejše stanovanje. Najprej pogledimo nekatere stvari, ki se tičejo bolj stanovanj v mestnih obljudenih krajih. Tu pridejo v poštev neugodna lega, slaba prometna sredstva in slabo vzdrževanje poslopja. To so stvari splošnega značaja, na katere stanovalec nima upliva, so pa tudi stvari, ki se njega samega tičejo, in tu pride v poštev zlasti mirno sožitje s sstanovalcem, kakor tudi snažnost stanovanja.

Glede lege stanovanj imajo gotovo veliko prednost ona, ki leže v mirnih ulicah, pred onimi, ki ležijo v prometnih ulicah, zlasti če so te ulice s kamenitim tlakom tlakovane, ali ob železnicah in kolodvorih in v obližju tovarn, kjer se vrši obrat z ropotom in se proizvajajo neblagodišeči plini. Stanovanja s slabo lego so tudi ona, kjer po ulicah ni izpeljan vodovod, električen vod in kanalizacija, kajti tudi uredba stanovanja je potem od tega odvisna. Pa ne samo te uredbe, ki so često odvisne od javnih faktorjev n. pr. države in občine, v poštev pride tudi lega poslopja sama na sebi. Za dobro in zdravo stanovanje se stavi v prvi vrsti ta zahteva, da je svetlo, zračno in suho. Svetloba, zlasti ona po direktnih solnčnih žarkih, je ena prvih vrlin vsakega stanovanja. Zato je neprecenljive vrednosti ono stanovanje, v katero večkrat posije solnce, v prvi vrsti velja to za spalnice in za sobe, kjer se človek muči več časa. Če izbiramo prostor za zgradbo hiše, se bomo zato ozirali v prvi vrsti na okolnost, kako je s solnčno stranjo projektovanih stanovanj. Tu velja vedno princip: najvažnejše sobe, spalnice in delavne sobe na solnčno stran, stopnišča, kuhinje in druge manj važne prostore pa na senčno ali severno stran. Tudi odprtine oken za svetlobo naj bodo zadostne. Nimamo tu sicer natančnih predpisov z ozirom na širjavo ulic, merilo pa je, da svetlobni žarki padajo nad 45° ter da je v svetlobe prostih slučajih velikost oken $\frac{1}{8}$ do $\frac{1}{12}$ površine tal posameznih lokalov.

Tudi za zračnost stanovanja je treba skrbeti. Eno glavnih zračnih pripomočkov poleg odprtih oken in vrat je luknjičavost zidovja. Najboljši material za zidavo stanovanjskih kakor tudi nekaterih drugih poslopij je iz gline žgana opeka. Taka opeka je topel luknjičast material, ker dopušča primerno zračno ventilacijo. Zidovje, zidano z malto in opeko, so pravcata pljuča, ker zamore usrkavati in odvajati obrabljeni zrak. Tako zidovje je tudi suho, seveda mora biti primerne debeline. Za naše kraje se je izkazala kot primerna debelost za na zunaj meječa zidovja najmanj 45 cm. Za kuhinje, obrtne in delavne prostore, gostilniške in podobne lokale, je pa potrebno, da se plini odvajajo po ventilacijah.

Poleg primerne temperature in zadostne svetlobe je najvažnejši pogoj za zdravo stanovanje, da ni vlažno. Vlažnost je največje zlo in izvor bolezni. Vlažnost, ki nastane in ima svoj dotok iz zemlje, navadno izvira iz slabega stajbišča, zlasti če se potem ni vse storilo, da se zabrani širjenje vlage. Zato je posebno

pri gradnji novih poslopij na neugodnih legah paziti, da se zidovje in tla v vseh legah dobro izolirajo. Drugo vlogo povzroča slab, oziroma neprimeren stavbeni material, ki je že po naravi podvržen temu, da črpa vlago iz zraka in zemlje in jo zopet odvaja. V Ljubljani imamo tak slab material posebno v starih poslopijih, ki so zidana iz golovškega peščenika. Tudi danes zelo uporabljani beton proizvaja vlago in sicer največ radi slabe luknjičavosti, ki ne odvaja dovolj hitro plinov in zraka. Na stenah, ki so napravljene iz betona ali s cementno malto, gladko zalikane, se napravi ogromno mokrine. Tudi stene, ki so zidane z votlo betonsko steno, zvane »Blockstein«, proizvajajo vlago na znotraj. Na poslopijih, katerih zidovje je preveč izpostavljeno deževnim ploham in veliki snežni burji, se istotako proizvaja na notranji strani stene vlaga.

Pri gradbi modernih stanovanj je najvažnejši cilj, da so po možnosti karmoč zase ločena. Naravno, saj si vsaka obitelj želi lastnega ognjišča, da nemoteno sama zase živi svoje družinsko življenje. Ta cilj ločenega stanovanja, ki pride v poštev pri hišah z večimi stanovanji, se včasih že reši pri vhodih, tako da ima vsako stanovanje svoj lasten vhod, včasih celo svoj predvrt, ali pa se vsaj na stopniščih in hodnikih oddeli in zaključí, ali zapre stanovanje zase, kar je dandanes brezpogojna zahteva za stanovanje. Skupne ostanejo pri takih stanovanjih le nekatere pritikline, n. pr. skupni vhod v kleti in podstrešje, in mogoče skupna pralnica, vse druge pritikline, kot shrambe, stranišča, kopalnice itd. pa so zase v vsakem posameznem stanovanju. Zelo važna stvar udobnega stanovanja so tudi nekatere stavbnohigijenske naprave, n. pr. dopeljan vodovod z zdravo pitno vodo, električna razsvetljava in kanalizacija za odvajanje fekalij. Tu pride v prvi vrsti v poštev splahovanje stranišč z vodo. Dalje bi moralo imeti vsako stanovanje kopalnico. Pri nekaterih stanovanjih je napeljan tudi plin za kuhanje, pri boljših stanovanjih obstoja tudi centralna kurjava, ki pa za stanovanjske prostore ni najboljša.

Toliko glede tehnične in obratne strani stanovanj in pogojev, ki so potrebni v zdravstvenem in moralnem oziru, sedaj si pa še oglejmo splošno ekonomsko-finančno plat, posebno z ozirom na današnjo stanovanjsko krizo.

Potreba za zidanje hiš.

Ta se ravna po naraščanju prebivalstva, saj je logično, da več prebivalstva rabi tudi več stanovanj. Zato je po mestih in industrijskih krajih, kjer se ljudstvo bolj množi, potreba po zgradbi novih stanovanj neprimerno bolj pereča kakor na kmetih, kjer se le tupatam sezida kaka nova hiša. Iniciativa za zidanje je izhajala največ iz privatnih vrst; občine, država in drugi interesirani faktorji pa so stvar podpirali. Privatniki, obrtniki, delavci, uradniki, razni uslužbenci itd. so si ali sami postavljali svoje domove, ali pa so se v to svrho združili v razne stavbne zadruge. Občina je podpirala to z ugodno ponudenimi stavbišči ter je skrbela za zadostni meri za izpeljavo potrebnih prometnih sredstev, pa tudi olajševala stavbni red. Država je gradbeno delavnost navadno podpirala z davčno prostostjo in eventualno z brezobrestnim ali nizko obrestovanim posojilom. Če so bili interesirani še drugi faktorji, n. pr. veleindustriji, so tudi ti posegli vmes. In tako se je z združenimi močmi nekaj naredilo. Gotovo je, da so tri ugodnosti; ugodnost zemljišča, nizko obrestovano ali brezobrestno hipotekarno posojilo in davčne olajšave, ki bistveno vplivajo na zidavo hiš, zato si jih nekoliko oglejmo.

Občina, ki ima vsaj nekoliko pogleda v bodočnost, mora biti neke vrste stavbni špekulant. Naloga občine je, da primerno zaokroži mestni pomerij že za daljšo dobo. Posebno velja to za take občine, kjer so dani pogoji za hitrejši napredek mesta. Tak mestni pomerij se potem lahko razdeli in oddeli, kje naj se građe večje zgradbe, ki bodo služile v prvi vrsti trgovskim in prometnim namenom, kje zopet boljše hiše za premožnejše sloje, kje bodo stale takozvane urad-

niške in delavske kolonije itd. Ni pa dovolj, da občina samo občinski teritorij zaokroži in razširi. Dolžnost občine je tudi, da si v teku časa pridobi čim več lastnega zemljišča, eventualno tudi stara poslopja, ki ji pozneje pridejo v prid, bodisi pri regulacijah, bodisi za parcelacijo stavbišč, ki jih lahko nudi po ugodnejših cenah za zidavo hiš. Občina ima na ta način silno velik vpliv na napredek zidanja ter nudi ugodnost tudi posameznikom ali družbam v slučaju, da rabijo zemljišča za zidavo. Občina tudi lahko mnogo pripomore k uspešnemu napredku zidave s tem, da regulira nove mestne dele, napravlja nove ulice, razširja komunikacijska sredstva, napravlja vodovode, kanalizacijo, razsvetljava in podobno.

Obrestovanje in amortizacija.

Radi zelo visokih davčnih bremen je posebno danes obrestovanje hiš in odplacavanje ali amortizacija zelo otežkočena. Hišni davki znašajo skupno pri starih, davka neoprosčenih hišah, v mestih do 60% bruto-dohodka. Torej je zelo težko, da bi ostalo še kaj za obresti. Pred vojno je v navadnih slučajih donašala hiša k večjem 4% neto-dohodka na leto, zato so se že tedaj dobili le redki, ki bi investirali svoje novce v hiše. Več jih je pa bilo, ki so zidali iz potrebe ali pa s špekulacijskim namenom, da potem hišo z dobičkom prodajo. Dandanes, ko se denar lahko naloži v hranilnico po 10% in je donos nove hiše, ako se stanovanje ugodno odda, k večjem 4%, je z ozirom na to nemogoče dobiti koga, ki bi denar zgolj radi boljšega in varnejšega plasiral v zidavo hiš. Radi varnosti že posebno ne, ker so naše valutarne razmere dokaj neustaljene. Ostanejo nam za zidanje le oni, ki zidajo iz potrebe, saj je že teh prav mnogo. A tudi za te pride še bolj v poštev obrestovanje, ker imajo ti ljudje navadno le del zneska, ki bi ga rabili za eventualno zidavo, a večji del si morajo izposoditi.

Ta hipotekna posojila s kolikor mogoče nizkimi obrestmi so se dajala kot pupilarno-varna do polovice vrednosti hiše. Navadno so znašale te 4% do 6% letnega obrestovanja in par % odplačevanja (amortizacije). Če smo prišli še davčno prostost, je človek polagoma vendar prišel do svojega doma. Danes se je dajanje hipotekarnih posojil skoraj opustilo. Še celo denarni zavodi, ki so poprej dajali edino hipotekna posojila največ na nove zgradbe, so tako poslovanje ukiniteli. Danes se dajo le takozvana bančna posojila na tekoče račune, kjer letno obrestovanje znaša v ugodnem slučaju od 14 do 18%. Ker je tu vsaka možnost, da bi se hiša samo z malo lastno oporo kdaj izplačala, izključena, zamore zidati le, kdor zida iz drugih dohodkov; teh pa je zelo malo. Dokler se tu kaj ne predružači, ne pride do večje gradbene delavnosti.

Kar se tiče brezobrestnih posojil, pridejo v poštev le posojila iz raznih fondov. To zamore danes storiti n. pr. država, ki svojim uradnikom in uslužbencem lahko da, če ne brezobrestno, pa vsaj nizko obrestovano posojilo, da si zgrade lastne domove, n. pr. toliko, kakor jim plačujejo gotovi bančni zavodi. S tem bi bilo omogočeno, da pride do zidanja, ne da bi država imela kako škodo, ako se ne oziramo na moralno korist. Nedavno smo čitali, da je češka država dala za zidanje uradniških stanovanj, »lastnih domov«, brezobrestno posojilo.

Tretja važna točka je davčna prostost. Hišni davek je vpeljan skoro po vseh civiliziranih državah. V bivši Avstriji je bil hišni davek zelo visok. Davčna prostost se je nanašala na novozgrajena poslopja za dobo 12 let ter je bila ta čas stavba prosta hišnorazrednega ali najemniškega davka, nikakor pa ne raznih doklad. Kot nadomestek davčne prostosti pa se je plačeval mali državni davek. Ob potresu je dobila Ljubljana tudi daljšo davčno prostost na 18, oziroma 24 let. Tudi kje drugje, če se je pripetila ujma, so se dajale večje davčne prostosti. Zadnji čas se je tudi dovolila večja davčna prostost za delavska stanovanja. Tudi v Jugoslaviji se je l. 1921 izdal zakon o davčni prostosti za novozgrajena poslopja ali prezidave in sicer od 12 do 24 let ter so se poleg državnih davkov oprostila tudi vseh doklad. Kjer se uporabljajo poslopja izključno v stanovanjske

namene, obstoja 24 letna davčna prostost, kar pride vendar dokaj v poštev pri zidanju, in je videti, da ljudje to premalo vpoštevajo.

Dokler so razmere nepovoljne, ne preostaja onim, ki so nujno potrebni, nič drugega kakor da se združijo in z združenimi močmi delujejo, da pridejo do zidanja in sicer po raznih stavbnih zadrugah, raznih skupin interesentov. To bi vodilo najuspešnejše do cilja. Seveda če ne pridejo tem zadrugam na pomoč tudi drugi faktorji, zlasti država, potem tudi vse združevanje ne bo imelo uspeha. Da pa država in drugi faktorji kaj naredijo, je potreba nekoga, ki to zahteva. Take zahteve pa morajo biti sprejemljive. Najuspešnejše zamorejo delovati v tem pravcu zopet le stavbne zadruge; zato snujte stavbne zadruge!

Pregled.

Knjige in revije

Nova Revija. Urejuje Fra dr. Grabič. Makarska, 3 letniki 1922/23,24. — Frančiškanske province v Jugoslaviji so se združile, da izdajajo revijo za kulturna in socialna vprašanja, ki pretresajo našo dobo. Zdaj, ko imamo že tri letnike pred seboj, moremo reči, da so naši frančiškani, ki so vsigdar imeli globokega smisla za aktualne težnje in potrebe, s svojo revijo ustvarili nekaj trajno vrednega na polju krščanske kulture in napredka katoliških kulturnih sil v Jugoslaviji. Slovence bo veselilo, da je revija objavila celi ciklus kurza o sv. Frančišku, ki ga je bilo priredilo »Društvo frančiškanskih bogoslovcev sv. Bonaventure« l. 1922. v Ljubljani, in sicer: Frančišek in socialno vprašanje (dr. Gosar) — Pomen Frančiškovihi idej za današnjo dobo (Fr. Terseglav) — Frančišek in Dante (dr. Debevec) — Frančišek in žena (Fr. Finžgar) — Frančišek in veselje (dr. Levičnik) — Frančišek in umetnost (dr. Mantuani). — V 1. letniku vidimo med hrvatskimi sotrudniki dr. Grabiča, dr. Crnico, Talijo, zlasti je zanimiva

analiza religiozne ideologije znanega pravoslavnega vladike dr. Veliniroviča od dr. Ivanova. V 2. letniku srečamo dr. Biničkega, dr. Eteroviča, dr. Zimmermanna, v 3. letniku pa imamo dve temeljiti sociološki razpravi: dr. Velniča o ekonomsko-etičnem nauku evangelija ter Feliciničeva o delavskem vprašanju in socialni zakonodaji, ki je posebno akurata. — Nekaj posebnega je »Chronique religieuse en Yugoslavie« na koncu vsakega snopiča, kjer se čisto kratko za inozemsko občinstvo podaja cerkvenopolitični položaj v Jugoslaviji, referira o katoliškem gibanju in kongresih pri nas in orisujejo odnosi države do katoliške cerkve, stanje pravoslavja, izgledi unije in podobno. Sploh revija tudi v svojih člankih posveča veliko skrb stanju katoliške cerkve v Jugoslaviji in odnosom do pravoslavja ter njegovem notranjem razvoju. — Tudi Pregled o najbolj perečih vprašanih dneva in knjižnih publikacijah je izredno bogat ter priča o tem, kako skrbno zasledujejo izdajatelji in sotrudniki vse pojave sodobnega kulturnega življenja. Zelimo, da se revija čezdaljebolj izpopolni in razširi ter jo toplo priporočamo katoliškim Slovincem.

„Indus“ d. d.

prej Karol Polak

Tovarna usnja in
usnjatih izdekov.

**Pisalne stroje
na obroke**

The Rex Co.

Telefon 268 Ljubljana Gradisce 10

ANTON KOBİ, lesna industrija in
eksporna trgovina

Centralna pisarna: Ljubljana, Ižanska cesta št. 22.

Lastne parne žage in skladišča: **Borovnica, Podpeč in Begunje.**

Tovarna zabojev po naročilu: **Opckarna apnenca, umetni mlin.**

**Prva kranjska tovarna upognjenega pohišiva iz ma-
sivnega impregniranega lesa.** — Zahtevajte katalog in cenik.

Telefoni 540.

Telegrami **KOBİ,** Ljubljana.

Ali imate že zavarovane svoje premoščine in posestva proti požaru? Za-
varujte sebe in svojo družino za življenje — Za slučaj smrti, smrti in doživetja
otroške dote, pogrebne stroške itd. V poštev prihaja edino le naša domača

UZAJEMNA

ZAVAROVALNICA

LJUBLJANA, Dunajska cesta 17, ki vam nudi največje ugodnosti

Strojno mizarstvo

Peter Bizjak

Gospodarska c. 136
v Sp. Šiški,

prevzema vse v mizar-
sko stroko spadajoča
dela, zlasti stavbno mi-
zarstvo.

Cene primerne — delo so-
lidno — postrežba točna!

Tvornica pohištva
Andrej Kregar

St. Vid nad Ljubljano

se priporoča

za izvršitev stavbenih in pohištvenih del. Velika zaloga spalnic, jedilnic in pisarniških oprav.

Postrežba točna. — Delo solidno. — Cene zmerne.

Ustanovljeno 1852.

TEOD. KORN, Ljubljana

Poljanska cesta šte. 8

(preje Henrik Korn)

Krovec, stavbni, galanterijski in okrasni klepar. --- Instalacija vodovodov. --- Naprava strelovodov. -- Kopališke in klosetne naprave. --- Izdelovanje posod iz pločevine za firnež, barvo, lak in med vsake velikosti kakor tudi posod (škatile) za konzerve.

Zadružna Gospodarska banka d. d.

(v lastni palači vis-à-vis
hotela „Union“)

Ljubljana, Miklošičeva cesta 10

Telefon šte. 57

Podružnice: Djakovo, Maribor, Sarajevo, Sombor, Split, Sibenik. Ekspozitura: Bled.

Interesna skupnost s Sveopčo Zanatlijsko banko d. d. v Zagrebu in njeno podružnico v Karlovcu ter Gospodarsko banko d. d. v Novem Sadu.

Kapital in rezerve skupno nad 15,000.000 Din. — Pooblaščen prodajalec srečk Drž. razr. loterije.

Daje trgovske kredite, eskomptira menice, lombardira vrednostne papirje, kupuje in prodaja tuje valute in devize, sprejema vloge v tekočem računu in na vložne knjižice ter preskrbuje vse bančne in borzne transakcije pod najugodnejšimi pogoji.

Mestna hranilnica ljubljanska

(gradska štedionica)

== v Ljubljani. ==

STANJE VLOŽENEGA DENARJA okroglo 100 milijonov dinarjev ali 400 milijonov kron. — SPREJEMA VLOGE na hranilne knjižice in tekoči račun proti najugodnejšemu obrestovanju. — ZLASTI PLAČUJE za vloge proti dogovorjeni odpovedi v tekočem računu najvišje mogoče obresti. — JAMSTVO za vse vloge in obresti, tudi tekočega računa, je večje kakor kjerkoli drugod, ker jamči za nje poleg lastnega hranilničnega premoženja

mesto Ljubljana

z vsem premoženjem in davčno močjo. Ravno radi tega nalagajo pri njej tudi SODIŠČA denar mladoletnih, ŽUPNI URADI cerkveni in OBČINE občinski denar. — Naši rojaki v Ameriki nalagajo svoje prihranke največ v tej hranilnici, ker je

denar v njej popolnoma varen.

Za pošiljanje vlog daje oddaljenim vlagateljem na razpolago položnice svojega računa pri poštнем čekovnem uradu in jim brezplačno hrani v svoji pokladnici vložne knjižice. — Vloge izplačuje točno in v polnih zneskih. — Davek od vlog plačuje hranilnica sama in ga vlagateljem ne zaračuni. — Mestna hranilnica ljubljanska je najmočnejša regulativna hranilnica v Jugoslaviji.

Prodajalna K. T. D. Ljubljana

[prej F. Pičman]

priporoča poleg svoje bogate zaloge devocionalij, pisarniških in šolskih potrebščin, krasne, posebno izobražencem namenjene zbirke našega najboljšega in najglobljega cerkuenega govornika dr. M. Opeke, — Ravno tako prav toplo priporoča prepotrebno vzgojno knjigo R. Čadež: „Most v življenje“. — V isti zalogi so nežnoljubke S. Sardenko: „Dekliške pesmi“, fino, elegantno opremljene, primerne za božična in novoletna darila. V razprodaji ima tudi dr. M. Drumat-ovo knjigo: „Kam“, katere vsebina je prav srečno izbrana za mladeniče in dekleta

Slavnemu občinstvu se priporoča tvrdka

FRANC CERAR družba Z O. Z. tovarna slamnikov in klobukov v Domžalah, Stob 50.

Zaloga v Celju, Gosposka ulica 4.
Popravila se sprejemajo vsako sredo pri
Kovačevič & Tršan, Ljubljana, Prešernova ulica št. 5.

„EKONOM“ osrednja

gospodarska zadruga v Ljubljani

Kolodvorska ulica 7

ima po najnižjih cenah v zalogi deželne pridelke in krmila, dalje specerijsko blago, [kakor]: sladkor v kockah in v sipi, petrolej, kavo, olje, riž ter razne vrste prvovrstnega mila za pranje kakor tudi vse druge v to stroko spadajoče predmete.

Velika zaloga

vseh vrst umetnih gnojil,
modre galice, prvovrstne
strešne opeke in najboljšega splitskega portland-cementa
«SALONA» (TOUR).